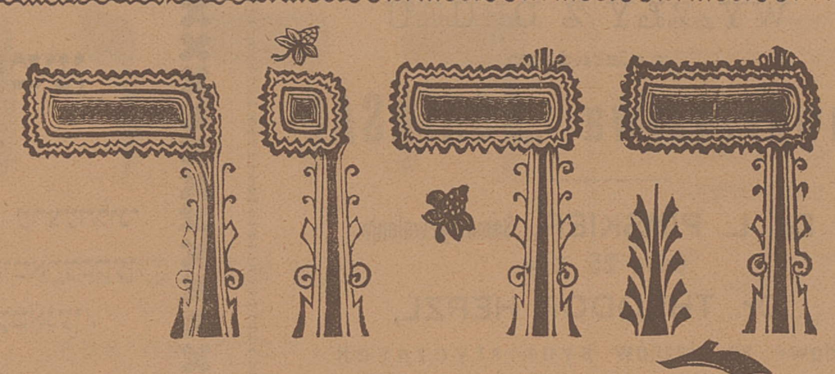

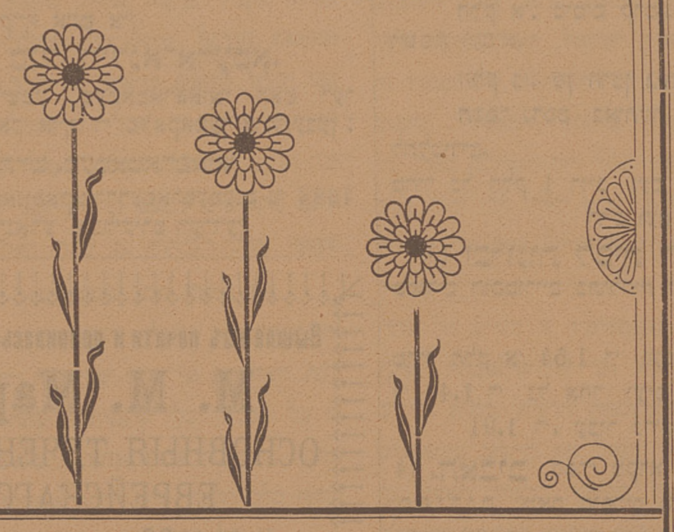
DAS ZEITALTER.

יוצא אחת בשבוע.

המו"ל:
חברת „אחיאסף".

Krakau, 6 Juni 1901. גליון 23. קראקא, י"ט סיון תרס"א.

תכן הענינים:

תנאי החתימה:

באוסטריה-אונגריה:
לשנה 14.— קראנען.
לחצי שנה 7.— „
לרבע שנה 3.50 „

ברוסיה:
לשנה 6.— רו"כ.
לחצי שנה 3.— „
לרבע שנה 1.50 „

בשאר ארצות:
באשכנז לשנה 12 מארק.
באנגליה „ 12 שילינג.
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק.
בארץ ישראל „ 15 „

מחיר כל גליון 15 ק', 30 העל'.
בעד חילוף הכתבת 20 ק'.

מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ'.

כתבת „הדור":
ברוסיה: Verlag „Achiasaf", Warschau, Postkiste 25.
בשאר ארצות: Administr. „HADOR", Krakau, Gertrudy 16.

I. Jahrgang. **Hadôr — Das Zeitalter** שנה ראשונה.

הדור

יוצא אחת בשבוע.

המו״ל: חברת „אחיאסף״.

ברוסיה:
לשנה . . . . 6.— רו״כ
לחצי שנה . . . 3.— „
לרבע שנה . . 1.50 „

מחיר כל גליון 30 הילר, 15 קופ׳.

בעד חילוף הכתבת 20 קופ׳.

מחיר מודעות:
בעד כל שורה קטנה פטיט 20 הילר, 10 קופ׳.

Erscheint jeden Donnerstag.

תנאי החתימה:
באוסטריה־אונגריה:
לשנה . . . . 14.— קראָנען
לחצי שנה . . . 7.— „
לרבע שנה . . 3.50 „

בשאר ארצות:
באשכנז לשנה . . 12 מארק
באנגליה לשנה . 12 שילינג
בשאר ארצות לשנה 17 פרנק
בארץ ישראל „ . 15 פרנק.

קראקא, י״ט סיון תרס״א. נליון כג. — Nr. 23. Krakau, 6 Juni 1901.

הודעת המלאכות

שנשלחה מטעם האספה הכללית לחברת תמיכת בני ישראל עובדי אדמה ובעלי מלאכה ברוסיה ובאה״ק להבארון ראטשילד וליק״א.

אחים וחברים!

המלאכות שנבחרה ע״י האספה באודיסא ביום 13 פיברואר ש״ז בעזבה את פאריז חושבת חובה לעצמה להודיע לכם לפחות בקצרה את אשר עשתה ואת המצב שבו נשאר ענין הישוב עתה. יודעים אנחנו עד כמה כלות עיניכם לידיעות האלה ולכם הצדקה לשמוע אותן במוקדם האפשרי וממקור היותר נאמן. ובנשתנו להודיעכם את הידיעות האלה עלינו להקדים מראש, כי מצב עניננו כפי שמצאנו אותו פה פאריז, איננו מתאים כל כך לזה המצב שתארנוהו לנו בהיותנו באודיסא בחדש פיברואר, ויוכל היות כי אלו נודע לנו אז המצב כמו שהוא נראה לנו עתה, כי אז אולי נשתנו איזו מהחלטותינו או החלפנו את הזמן להוציא בו החלטותינו לאור. בכל אופן בבואנו הנה הוצרכנו להביא הדבר הזה בחשבון מעשינו אשר עלינו לעשות.

הרוח החיה באופני הישוב בארץ ישראל, היד הגדולה אשר בה תלוי גורל הישוב, זאת הרוח וזאת היד המנהלת את עניננו זה שמונה עשרה שנה, הוא הנדיב הבארון עדמונד ראטשילד. כחבתו לציון אז, חבתו עתה וכאז כן עתה רוחו בכל וידו הנדיבה בכל. כל צדדי האורות והצללים הכרוכים בעבודת איש יחיר, ולו יהיה בעל נפש נדיבה, נשארו כמו שהיו, הכח הזה רק נשתכלל עתה ע״י הצורה החדשה שנתלבש בתמונת „קוממיסיה פלשתינית״ העומדת על יד יק״א, אשר הוא, הנדיב, יושב בראשה. בקוממיסיה זו נכרים כל צדדי השלילה הבאים בעקבות ביורוקראטיסמוס וע״י זה שישיבתה רחוקה משדה המעשה בארצנו, אך בכ״ז ע״י השתתפות הדעות וכחות אחדים שנכנסו לתוכה תוכל היא לערוב לנו, כי תנהל את הישוב במשטרים יותר טובים ובדרכים המובילים יותר אל המטרה הרצויה מאשר עד עתה. לדאבון לבנו עלינו להגיד, כי יק״א נותנת לעניננו רק חלק מכחותיה, זמנה ועבודתה, אבל אינה חפצה לתת לו לא כספה ולא נשמתה. יכולים אנחנו לאמר עוד, כי הכחות המנהלים את הישוב פה אינם שבעים רצון מפעלותיהם בעבר כמונו אנו ובזה המה תמימי־דעים אתנו, אבל הלוקים הם עמנו חלוק רב בסבות ישנרמו לזה. מודים הם, כי יש מחזות בלתי טבעיים בעבודתם בעבר והמה רבים מאד, אך יחד עם זה מאמינים הם אמונה שלמה בשיטת הפקידות. הם חושבים את השיטה הזאת של חסות ואפוטרופסות לטובה ונחוצה ורק בכלל מודים כי עד עתה השפיעו טובה זו במדה מרובה יותר מדי; ובימים האחרונים הזלו להקטין את מספר הפקידים במושבות, גם ממתיקים בכלל את השיטה הזאת ומקילים את עולה, הדבר הזה מאמתים גם הקולוניסטים; ולבצר מצב הקולוניסטים קנו בערך ששים אלף דונם אדמה אשר ייסדו שם קולוניות תיכף כאשר יונמרו כל הרשיונות של הממשלה. הדבר הזה נודע לנו עוד בהיותנו בדרך. גם צריכים אנחנו להראות על מחזה מעציב מאד והוא אי־האמון שבלב המנהלים פה אל הקולוניסטים והפועלים, והיחס הזה הוא במדרגה זו שהדאיב מאד את רוחנו. אנחנו בטוחים כי להשקפה זו של המנהלים אין כל יסוד וחושבים אותה לאחת התוצאות שאולי מדאיבה ביותר של השיטה הקודמת, שיטת השקר והתרמית של הפקידות, אבל הוכרחנו להביא גם את השקפה זו בחשבון מעשינו. ובמצאנו פה תנאים כאלה: הכח המנהל את הישוב הוא איש יחידי, נדיב שהוזיל זהב מכיסו, אמונת אמון בשיטת הפקידות ורק במדה מצומצמת ובהקלת עולה, מקנה אדמה במדה מרובה בחפץ טוב לבצר מצב הקולוניות ומשפט מעוקל ביחס אל הקולוניסטים והפועלים, במצאנו כל אלה כבר יכלנו לראות מראש מה נוכל לקוות ממלאכותנו. אך בזכרנו את החובות שהאספה הכללית הטילה עלינו, ערכנו הרצאה, ממרנדום, ובה הבענו דרישות האספה במלואן, אשר אף כי יוכל היות שפרטיהן אינם מתאימים למצב הישוב כמו שהוא נראה לנו פה, אך ביסודן מצאנו אותן לנכוחות גם עתה. ואלה הן:

א) היסוד הרע שממנו סבל הישוב כל העת היא שיטת החסות והאפוטרופסות של הפקידות; ואף כי השיטה הזאת נמתקה בעת האחרונה, אך אחר שביסודה נשארה כמו שהיתה, תגרום, לדעתני, כי כל עמלנו וכל קרבנותינו עתה להטיב את מצב הקולוניות יעלה בתהו; ולכן חושבים אנחנו, כי לטובת עניננו דרוש להסיר את השיטה הזאת כלה ולתת ידים להקולוניסטים והפועלים עצמם שיבצרו עמרתם.

ב) כל ההרצאות והתכניות לסדר את הקולוניות ולבצר מצב הפועלים לא תוכלנה לערוב אותנו, כי תשגנה את מטרתן אם תערכנה ע״י אנשים יחידים בלי השתתפות הקולוניסטים והפועלים; ולכן חושבים אנחנו, כי למען דעת תנאי המקום וצרכיו, לערוך הרצאות ותכניות ולהוציאן אח״כ לאור, צריכים לכונן בארץ ישראל קוממיסיה מיוחדת, שבה יהיו באי־כחם של המוסדים העוסקים בישוב הארץ וצירים מהקולוניסטים והפועלים. בין חובות הקוממיסיה הזאת תחשב החובה

למצא דרך: להוציא את הסכומים שיקבצו בסדר ומשטר ישר; גם לסדר את דרך התשלומים שישלמו אח"כ בעתם ובזמנם.

ג) בחשבנו כי חברי הקוממיסיה יהיו ערבים לעצמם שהכל יתנהג כהוגן, ובדעתנו כי מצב הדברים דורש שכל ההרצאות אשר הקוממיסיה תערוך, תצאנה לאור במוקדם האפשרי, הננו חושבים לתנאים מוכרחים ביסוד הקוממיסיה הזאת שני אלה:

1) הקולוניסטים והפועלים מחויבים להכנע מפני כל ההחלטות שהקוממיסיה תחליט.

2) המוסדים המכוננים את הקוממיסיה יערבו מראש היכלת להוציא החלטת הקוממיסיה אל הפועל.

ובאשר עבודת הקוממיסיה הזאת תהיה כבדה מאד ותדרוש ימים רבים עד שתבוא לידי החלטה ברורה ועד שההחלטה זו תצא לאור, לכן צריכים לשמור על מצב הקולוניסטים והפועלים שלא יהרס לגמרי.

התראינו פנים את הבארון רוטשילד וראשי יק"א ובשיחות שהיו לנו עמהם השתדלנו להראות להם את יסודות דרישותינו אלה, גם השתדלנו לבאר להם דעתנו שהבענו בהרצאותינו, כי הדרך היחידה הרדקלית והצודקת לפתור שאלת הפועלים בארצנו היא להעמידם על הקרקע. יוכל היות, כי בימים הקרובים נפרסם את כל פרטי שיחותינו והמשא והמתן שהיה בינינו, עתה נסתפק רק בידיעות קצרות מתוצאות המלאכות.

1) הננו מודיעים גלוי, כי השתדלותנו להסיר האפוטרופסות מעל המושבות ולהעמידן ברשות עצמן לא עשתה פרי. דעתנו הקבועה, כי לא יתכן ליסד קולוניות מבלי שאול את פי הקולוניסטים, פגשה בדעה קבועה הפוכה ממנה, כי לא יתכן לחדש את הקולוניות ולהעמידן על יסודות חדשים אם ישאלו מראש את הקולוניסטים. ועוד יותר: אחדים מחברי ה„קוממיסיה הפלשתינית", בדברם עמנו בשיחות פרטיות על אדות הדבר הזה, מצאו כי אינם יכולים לקרא אספה אופיציאלית לדון על הדבר הזה. אך אם אינם מסכימים לדעתנו זאת בנוגע אל מצב הישוב בהוה, הודו אלינו בכ"ז בנוגע אל הישוב בעתיד. והעתיד הזה יבוא, לדעתם, בעת שהמושבות תוכלנה לפרנס את יושביהן ויחלו גם לשלם את חובותיהן, אשר זאת היא מטרתם המה להגיא את המושבות לידי מצב כזה, ואז ימסרו את גורלן בידי הקולוניסטים ותעמידנה ברשות עצמן, אבל עד העת ההיא נחוצה פקידות במושבות ורק יגבלוה בגבולים היותר נחוצים ותתרחק מכל התערבות מיותרה, ההנהגה הפנימית של המושבות, וגם התאחדות בין המושבות כלן יחד מסורה בידן, אף כי ההתאחדות הזאת עוד לא נתאשרה בדרך אופיציאלי, ומודים בחשיבותן ובתועלתן.

2) ידיעות יותר טובות הננו יכולים להודיע ע"ד המושבות העומדות תחת חסותו של הנדיב. כל העוסקים בזה הבטיחונו, כי כל הקולוניסטים של הקולוניות האלה ישוכללו כראוי; וישוכללו על יסודות אלה שכלנו חפצים בהם בתור עובדי עבודת־שדה. חלקות־אדמה גדולות כבר נקנו ועוד יקנו נחלאות שונות וכל הקולוניסטים ישארו בארצנו. ה' נרסים לעוזן ראש יק"א הוסיף, כי להביא את המושבות בארצנו לעמידה ברשות עצמן הוא דבר שכבוד יק"א דורש זאת ויק"א שומרת ותשמור את כבודה!

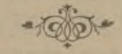
3) על דבר קבלת הענבים ליקבי הנדיב הודיעו אותנו, כי ענבי המושבות של הבארון יקובלו כלם כמה שיהיו וענבי שאר המושבות יקובלו עד כמה שיהיה מקום ביקבים בעדם. אך מחיר הענבים, לדאבוננו, ירד עוד, באשר לא יתכן לבלי שים לב כלל אל מחיר היין בשוק.

4) ידיעות לא נעימות עלינו להודיעכם ע"ד גורל הפועלים. למנת לבנו אינם מרגישים המנהלים פה כל חובה מוסרית בנוגע אליהם ואינם חפצים לעזור אותם במספר רב בארצנו בתור יסוד נחוץ להישוב בעתיד, אחרי אשר המצב האיקונומי בהוה איננו מרשה זה. רק הבארון ראטשילד באחרית דבריו אמר לנו, כי מוכן הוא לתת בחורן, אחר שיגמרו שם כל הרשיונות של הממשלה, חלקת אדמה בת ששים וחמשה אלף דונאם ליסד בה קולוניות בעד הפועלים, אבל כסף ליסוד הקולוניות האלה לא יתן, וגמר הרשיונות שמה ג"כ לא יבוא כל כך מהרה ויק"א איננה חושבת עצמה למחויבת ואיננה חפצה לתת האמצעים הדרושים לזה. הידיעה החיובית האחת בנידן זה היא ההבטחה למצוא דרכים שונים להמציא להפועלים עבודה פוריה כמו בפרמות, עבודת הטבק, מטוה המשי בראש פנה, או ביסוד איזה ענפי חרשת המעשה. אבל אינם מקבלים עליהם חובות ביחס אל הפועלים, וגם חרשת המעשה לא יחלו להנהיג, כי אם במקרה רחוק. מחכים הם, כי אחרים יעשו את ההתחלה במקצוע זה. כל הדברים האלה יכולים לפתור שאלת הפועלים רק לחלק מהם, חלק אלה הפועלים שיזדינו בסבלנות מרובה ויסכינו לחיות חיי צער ועני עד שיבואו ימים טובים מאלה. זה הוא מצב עניננו שהוברר להמלאכות אחרי כל המשא והמתן. ושמנו לבנו לראות עד כמה הוא מתאים אל המטרות שהאספה הכללית שמה לפנינו. היא אמרה לנו בסעיף א), כי המלאכות צריכה להשתדל, כי יתנו היכלת לכל הקולוניסטים ולכל הפועלים להשאר בארץ, ובסעיף ד) חיבה אותנו להשתדל, כי בשכלול הקולוניסטים והפועלים יסירו את שיטת החסות של הפקידות ותנתן היכלת להקולוניסטים והפועלים לבצר את מצבם כפי נטות רוחם. והנה גם אחת משתי המטרות האלה לא הושגה לגמרי ועלתה השאלה לפנינו: מה עלינו לעשות עתה? הנה בנוגע להמטרה הראשונה הננו יכולים לחשוב, כי הננו מתקרבים אליה, ביחוד מה שנוגע להקולוניסטים, וצריכים אנחנו להודות, כי לפי מצב הדברים האלה מצד אחד ולפי המגמה שנתנו למלאכותנו מראשיתה באודיסא ובארץ ישראל מצד שני איננו יכולים להשיג יותר ועמלנו בנידון זה עתה יהיה לריק. אבל דבר אחר הוא המטרה השניה. אמנם כלם מודים בשגיאות העבודה בעבר, בדרישותינו אנו הנם מודים רק בנוגע לעתיד, ובהוה נמצאת השאלה הזאת במצב בלתי קבוע ואיננו יכולים לדעת מראש מה תהיה אחריתה ובאיזו צורה תתלבש. לבד זה דבר קשה הוא מאד להעביר קו ולהבדיל ולאמר אפוטרופסות שלמה מזקת ואפוטרופסות חלקית יכולה להיות טובה ונוכל להסכים אליה. לא! אם גם כל חוטי האפוטרופסות יפסקו ורק חוט אחד ישאר, יוכל לפעמים החוט היחידי הזה להדק את הקשר וללחוץ את המקושר עד יציאת נשמה. האם נסתה המלאכות להשתמש בכל האמצעים שבידה? נסתה לבאר וללבן, להשפיע, להשתדל, אבל בלי כל תוצאות תכופות. הננו חוזרים על דברינו, כי לא נתנו לנו היכלת לברר וללבן הכל ע"י וכוחים ארוכים ומשא ומתן פרטי במושב כל האנשים העוסקים בזה, לא קראו כל אספה. ואם כן נשאר לנו דרך אחד והוא: מחאה, אם מחאה חשאית, פנים בפנים, או גם מחאה בפומבי בשם כל עולם הציוני שהרשה אותנו לזה. ההגיון מחיב, כי אחרי שהלכנו בדרך שהאספה הכללית התותה לנו, צריכים היינו ללכת גם בדרך הזה ולמחות מחאה, ובין חברי המלאכות נמצאו אמנם שלשה שדרשו כזאת באמרם, כי אין לנו לעמוד באמצע הדרך ואין לנו להכנס בפשרות בעת שמדברים על אדות הדרוש פני כל המושבות ליסדן על יסודות חדשים.

אך המלאכות שהיתה במספר המשה עשר איש *), חשבה לה לחובה, בבואה לפתור שאלה זו, לשאל את נפשה מה תהיינה תוצאות הצעד הזה להישוב בכלל ולהקולוניסתים והפועלים בפרט; התוצאות הלאה תוכלנה להחריד את הישוב ולהביא אותו ואתו את כל רעיוננו לידי מצב נורא כזה, אשר מי יודע בכמה תעלה לנו אח"כ רפואתו. והאם היתה בידינו הרשות לעשות את הצעד המסכן הזה ביחוד עתה אחרי הדברים שבארנו למעלה? לכן החליטה המלאכות בהסכם כלם, לבד אלה השלשה, לבלי לכת בדרך הזה. כל מה שיש לנו בארצנו שעלה לנו בעמל אין קץ ובקרבנות רבים צריך להיות קדוש לנו ואין לה למלאכות לעשות כל דבר שיכול לגרום הריסה והרבן! ובבוא המלאכות להחלטה זו פסקה עבודתה ב פ ר י ז, אבל בזה לא פסקה עבודת המלאכות בכלל והחבילה לא נתפרדה. המלאכות מודה, כי האספה הכללית באודיסא הציבה לפניה מטרות ידועות להשינן; והמטרות האלה לא הושגו; לכן צריכה המלאכות לעבוד עבודתה להשיג את המטרות ששמו לפניה. באיזה דרכים תלך להשינן, תבחר היא בעצמה. רק השגת המטרות או האספה הכללית הבאה תפטור את המלאכות מהחובות שקבלה עליה; והמלאכות החליטה לסדר את הנהגתה ולעבוד עבודתה עד שיבוא היום שבו תתפטר מחובותיה. נשאר לקוות כי היום של האופן הראשון יבוא מקודם!

בשם המלאכות: ד"ר י. וו. צלענאוו.

פאריז 6/10 מאי.

למה רגשו?

קול ענות במחנה. נושאי הכלים של ד"ר בערדיטשעווסקי מלאו חמה, כי שני סופרים מפורסמים העיזו את פניהם להתל ברבם. כבר לפני זה נשמעה במ"ע קפידא על שיצאו כנגדו בלעג, „מבלי לבקר את דבריו", כאלו הוא עצמו בנה את החלטותיו על יסודות מדעיים ומחקרים שאפשר לבקרם, ולא רק על בכיות והשתפכות הנפש; ועתה יצא להגן על רבו ברתיחה יתירה ה' ראזענפעלד, שכל כחו רק בצעירתו ובהמרות התלויות בה, במאמר „לא הא ולא הא" („המליץ" 95, 98).

קודם כל סומך ה' ראזענפעלד על דברי רבו בעצמו, שהרי בעצמו אמר ובפירוש אמר, שאינו חפץ להטיל חשבונותיו על הצבור, לקבוע מחשבות, רק לעורר מחשבות. אחרי כן הוא מודיע לנו, כי לו ולחבריו הצעירים צרים אותם הגבולים, וביחוד גבולות המחשבה שמכמה דורות, והנם ש ו א פ י ם לשמוע איזה דבור חדש (כמדומה לי, כי בעלי דעת, אשר בדעת נפש נוכחו כי הגבולים הנושנים אינם טובים להם, לא באו לידי הכרה זו רק א ח ר י שנתבררה להם דרך חדשה הטובה ממנה, אבל אלה, אשר ב ט ר ם ש י ש מ ע ו ד ב ר ח ד ש קצה נפשם בהגבולות הנושנים רק מפני שהם שואפים לחדשות, אינם אלא קלי הדעת). ומלה „חדשה" כזאת הביא אתו ה' בערדיטשעווסקי, והצעירים שמהו לקראת בואו, והנה בא המלגלג (ה' טריווש) ושואל: איכה העיז ה' בערדיטשעווסקי לקחת לו שיטה שעוד לא הכריעו בה חכמים אם ראויה היא לשם זה. על פי זה בא ה' ראזענפעלד לידי החלטה, שהמלגלג הזה הוא „יהודי בעל הבית", שיש לו מעט „בחרות עניות", מעט „בטלנות"

*) ואלה שמותם: אוסישקין, ברבש, ד"ר בערנשטיין-כהן, גרינבערג, גינצבערג, גלוסקין, ד"ר כהן, ד"ר צלענוב, מאירוביץ, סמאלענסקי, קארנעץ, שוב, ראב — קולוניסטים, חרלפ וקומרוב— פועלים.

וכו', ולהבטלנים הבחורים העניים האלה פונה ה' ראזענפעלד, שאיננו עוד לא בטלן ולא בחור עני, בנאוה ובאומץ לב ושואל: „בעלי בתים! הגידו נא, הכרעתם של איזו חכמים תהי שקולה בעיניכם לחשוב את השיטה לאמתית: הכרעתם של חכמי העולם — חכמים ממש, או הכרעתם של חכמי „ליזאנקע" (ה' ראזענפעלד הוא מן המחדשים וחדש גם מלה עברית זו, אשר בלי ספק תבא בספר המלים שיחבר, ולע"ע אבאר כי הוא מין תנור להסקה) — תלמידי חכמים!" ומסיים בטוב, כי המלגלג הביא במאמרו רק תעודת עניות למספר גדול מסופרינו, תעודת עניות לחלק גדול מספרותנו.

ומכאן משמע, שלו לעצמו הביא ה' ראזענפעלד במאמרו תעודה אחרת; אך הושב אני, כי צביון התעודה ההיא יתברר על פי הדברים הבאים.

קודם כל עלי להעיר, כי ה' בערדיטשעווסקי לא הביא שום ש י ט ה ח ד ש ה בספריו. הדברים החדשים שהביא, אם לא נחשוב איזו פטפוטי ילדים ותהפוכות שאזכיר למטה, שבאמת חדשים הם במינם, הם רק ע"ד שינויי הערכין והמהפכה במובן הטוב והרע, שבזה לא נהג כמנהג הילדים, כי בשיטה זו לית ליה מגרמיה כלום וכלה לקוחה מספרי ניעטצשע. בשביל קוראים עברים כבר דִבר ע"ד שיטת ניעטצשע ד"ר ניימארק במה"ע „ממזרח וממערב", וכפי שאזכור לא יצא אז שום בן דעת בתגר במה"ע כנגדו על שהכנים בספרותנו שיטה „המהפכת את הקערה על פיה", כי כל בן דעת יבין כי תורה היא וללמור אנו צריכים, בין שהיא תורה שלמה ובין שהיא שיחה בטלה או תורה של פלסתר. כן לא יצא שום איש לערער על מה שהוציאה „תושיה" את המחברת „שפינוזה", שבה באה בפרטות שיטת שפינוזה. שגם היא הורסת את היהדות. אלו היה ה' בערדיטשעווסקי מעתיק לנו פרקים מספרי ניעטצשע או היה מסדר את שיטתו כשהיא לעצמה, אז לא היה שום בן דעת פוגע בכבודו, וכל שכן שלא היה לועג לו. אך ה' בערדיטשעווסקי רצה להתראות לפני צעיריו כמחדש הבורא יש מאין, ועם זה הרבה דברי ילדים שאין שום בן דעת יכול לסבול אותם. איני מדבר על עצתו, לעשות כל עול ולמלא כל תאוה נמבזה, באמרו שאין אנו רשאים כלל לעצור ברוחנו, בנטיתנו וברגשי תאותנו *), כי גם בדבר הזה קדמו אחד מקדושי החסידים שהביא בעצמו, ויסוד התורה הזאת הוא מדברי הבעש"ט, שאמר „שבכל המחשבות של האדם יש בהן מציאותו יתברך" (כתר שם טוב, הובא בס' שלום על ישראל ח"א), שמזה יש להוציא שכל מחשבה שתהיה הרי היא קרושה (וזהו המקור לדברי ההערות המנובלות של חסיד אחד, שהובאו במאמרו של ה' דובנאוו בהשלח ש"ז חוברת ד'). אני מדבר על דברי שעמום אחרים. הוא, היודע סודות הרבה, יודע ג"כ ידיעה ברורה מאן חשיב קמיה דקודשא בריך היא; ר' אליעזר בן הורקנוס, שחי לפני אלף ושמונה מאות שנה, עריף מסופר דורנו ה אחד העם; בלי ספק אינו מתכוין לומר דבריו במקצוע מדרש ההלכות, כי מלבד שה' אחד העם אינו עוסק בתנורו של עכנאי, ואם הכדור והאימום או ספק בזמן הבהרת טמאים או לא, הנה בהיות כל תורת ר' אליעזר מיוסדת על דברי משה והנביאים הרי תורתו אין לה חשיבות לדעת מחברנו, שהרי הרע בעיני משה הוא טוב גמור אצלו, והנביאים התנגדו לרוח העם וכפו עליו הר כגיגית. אם כן, באמרו שאיש החי בזמן החורבן עדיף מאחד הסופרים מבני דורנו, הכונה בעניני העולם והחיים, ודברים כאלה ראוים בפי אחד הבטלנים שבהובשי ביהמ"ד.

*) מראי מקומות לכל דברי בערדיטשעווסקי שאני מביא במאמרי זה ימצא הקורא במאמרי „על התהפוכות" (לוח אחיאסף תרס"א).

הוא, שבלי ספק לא ראה מנעוריו שום כלי זין, מלבד קשתות של ל"ג בעומר וחרבות עץ של ילדי ישראל לתשעה באב, הוא אומר כי הסיף הוא נשמת החיים, החיים בעצם, התגשמות החיים וכו' ! הוא שואל למה נבחר משה לגאול את ישראל ממצרים ולא אחר, למה אצלנו מרובות מצות עשה ממצות לא תעשה, שאלות מחוכמות יותר משאלת בעל „ילקוט ראובני": למה לא אמר אדם לקין בנו (אחרי שהרג את הבל) בוא ויבם את אשת אחיך כמו שאמר יהודה לבנו.

יחד עם פטפוטי ילדים פשוטים כאלה הוא מחדש גם דברי „חוצפה". רגילים אנו לשמוע איזו דברי קפידא על נביא פלוני ופלוני. זה מקפיד על שמואל בענין שאול, זה על נתן הנביא בהנהגתו בעת שהתנשא אדוניהו למלוך, זה על אחיה השלוני שקרע את בית ישראל, אחרים מפלפלים במעשי אלישע, ויש מתנפלים גם על הנביא טהר הלב והאמלל, אשר לבו היה מלא אש אהבת עמו ונלחם בכל כחו כנגד כל עשק ועול — על ירמיה. בכל זאת אין גם אחד שלא יסכים כי הנביאים בכלל היו טהורי לב, רמי המעלה ונושאי אידיאלים רמים באופן נשגב מאד, אנשים אשר לעתים לא רחוקות העמידו את עצמם בסכנה על דעותיהם, ולולא מוסד הנביאים שהיה לישראל מי יודע איזו אנושית היתה לנו היום. אבל דוקא מפני שהדבר הזה מוסכם, מחליט ה' בערדיטשעווסקי, הרוצה לחקות את ניעטצשע, שאינו כן. הסופר הרוסי המפורסם אבאלענסקי, במאמרו על אדות „הפלוסוף מבית המשוגעים" („בחור עני ובטלן מחכמי הליזאנקע" — יאמר בן הרוזנים ורב העליליה מגדולי חכמי העולם הכותב וחותם „ש. ראזענפעלד") מביא במאמרו ההוא אותו הפתגם השגור בפי ניעטצשע, המעיד על הערבוביא הנוראה שהיתה כבר או במוהו, באמרו: „אחרים מסכימים עמי — אות הוא שאין דברי נכונים". על יסוד ההפך מן המוסכם מתנפל גם בערדיטשעווסקי על הנביאים בכלל, ובלי שום ראיה או הגיון שכלי הוא אומר, שהנביאים התנגדו לרוח העם וכפו עליו הר כגיגית ברעיונות המקעקעים כל חיי העם העצמיים ועוקרים אותו משרשו, והכתב הביא לנו זיוף החיים; כי באיזה צד (איזהו ?) צדק אחאב עובד הבעל כנגד אליהו; כי הורדוס היה אדם גדול (את המן לא חשב לאדם גדול, בלי ספק מפני שלא עשה מאומה רק חשב, וה' בערדיטשעווסקי אינו מאלה המצרפים מחשבה טובה למעשה). את הפטפוטים האלה ועוד כאלה, שלא יכול ה' בערדיטשעווסקי לאמתם במופתים ובהגיון, הוא מחזק בדרך חדשה, שאולי היא היא המלה החדשה שלו, והיא הבכיה. ה' בערדיטשעווסקי, לאשרו, הוא „בעל בכי גדול", וידוע כי פעמים רבות נוכל להטות לב אחרים להפצנו יותר על ידי בכיות מאשר על ידי הוכחות, וביחור בעת ששומעי הבכי הם חלושי העצבים. ד"ר צעיר לפלוסופיא עומד ובוכה — ולב מי לא ימס בקרבו! ובתקופתנו זו, תקופת רוגז העצבים, מתרגשים הצעירים בני התקופה הזאת בעומק לבם לקול הבכיה ומסכימים לכל דבריו. אך האנשים שאינם חלושי עצבים, והשכל גובר אצלם על רגש עצביהם, עומדים ומשתוממים למראה דיקנות המוח הזאת ורוצים לתת לתועי רוח בינה. אבל איך? על הגיון מוטעה אפשר להשיב בהגיון ישר, אבל מה יש להשיב על דברי פטפוט סתם שאין בהם כל הגיון, אפילו מוטעה? דרכנו לשחוק בשעה שאנו שומעים דברי הבל ולהתל בילדים מתרגזים בשעה שהם בוכים ע"ד איזה הבל נדף. אשר על כן לא היו יכולות להיות תשובות אחרות על „חכמות" ד"ר בערדיטשעווסקי ובכיותיו כי אם שחוק והתול.

ה' ראזענפעלד אומר, כי ה' בערדיטשעווסקי אינו רוצה להטיל השבונותיו על הצבור, לקבוע מחשבות, רק לעורר מחשבות. אבל אין זה אלא סמיות עינים. מלבד שאין בעולם שיש בכחו להטיל חשבונותיו על הצבור ולומר „קבלו דעתי", הנה סגנון ה' בערדיטשעווסקי, למ־ות התנצלותו בהקדמותיו שאין כונתו רק לעורר מחשבות מורה ההפך. הוא אומר בקול נגיד ומצוה: „חדלו להשיב, חדלו ליסד תורת האדם", „ובערת הכל מקרבך", „כי בעיקר הדבר ליכא יהדות כלל". וכי החדלון הגמור טוב לנו ממצבנו היום. דבר אין לנו עם אלה הרוצים לחדול מהיות, בין שהם רוצים לחדול מהיות יהודים, בין שהם רוצים לחדול מהיות גם בני אדם; אבל אם יבא איש ויאמר לנו, כי ראוי לישראל כלו לחדול מהיות — הלא ראוי הוא כי נרוק בפניו בחרפה! אם הטוב והרע של ניעטצשע נעימים לאיש יותר מן הטוב והרע של משה והנביאים, היינו הטוב והרע של היהדות, הנה אין חולקים בדברים התלוים בטעם וברגש; אבל אם יבא איש ויאמר שאין יהדות כלל, הלא כשרונו השכלי צריך בדיקה.

ואם על יסוד תורת ניעטצשע בא ה' בערדיטשעווסקי ודורש מאתנו לעקור את הכל, לחדול מהיות, לחדול מיהדותנו, לבער את הכל, לבלי לחשוב, לבלי ליסד תורת האדם ולכפור גם במציאות היהדות, הלא בצדק ענה ה' טריווש, כי אולת היא לדרוש להפוך משורש את כל עולמו של ישראל ולגזור עליו כליה בשביל שכך דורשת שיטת „מאן דאמר" אחד, שעוד לא הכריעו בה חכמים אם ראויה היא לשם שיטה.

ומה ענה על זה ה' ראזענפעלד? הוא יצא בחרפות וגדופים: „בעלי בתים, בחורים עניים, בטלנים, חכמי ליזאנקע" ובהסגולה הבדוקה „אפילו כלפי שמיא" הוא מבטל את כל דברי ה' טריווש הישרים והברורים בהגיונם כעפרא דארעא: „לא הא ולא הא".

עתה יקרא נא ה' ראזענפעלד בשם את התעודה שנתן לו מאמרו זה.

משה ליב ליליענבלום.

בארצות המערב.

כא.

כמה שנים עברו על „אגודת הרבנים בגרמניה" ללא מפעל וללא תועלת. על צד האמת לא היתה לה מציאות בפועל, כי חבריה הלכו ונתמעטו משנה לשנה, וגם אלו אשר נספחו עליה לא שלמו את חלקם כחוק. ואולם בימים האחרונים באה עצה בלב המנהיגים, לחדש את נעורי החברה ולעשותה כעין קופה לתמיכת רבנים זקנים נחלשים בעבודתם, ולנשיהם ולבניהם אחריהם, אשר על פי הרוב הם נשארים בעירום ובחוסר כל. כי רק הקהלות העשירות רגילות לקצוב פרס לרבנים הזקנים ככלות כחם, או לאלמנותיהם ויתומיהם אחרי מותם. ואולם להקהלות הקטנות והעניות אין הספק לעשות כזה, כי גם בלעדי הדבר הן נושאות בעול כבד, להספיק לכל צרכי העדה. אם לא גוע הרב בלי עתו מרוב עוני, הנה בעת זקנתו הוא אוכל ואיננו עושה והקהלה מחזקת אותו משום „רחמנות". ואם מת והניח אלמנה ויתומים קטנים, מפרסמים כרוז במכה"ע העברים: פלוני בן פלוני הרב נפטר בעדתנו, ואי אפשר לנו להספיק מזון להאלמנה והיתומים — עושו, חושו, ישראל רחמנים בני רחמנים, והביאו את נדבותיכם כדי לכלכל אותם. לפעמים חתומים על הכרוז הזה לא רק פרנסי הקהלה העניה, אלא גם נטורי קרתא „משלהם", שר העיר או כהן הדת האוונגלית. באופן כזה מתגאים אחינו בכרוז־העניות, אשר יחשב בעיניהם כעין „קדוש השם".

אמנם מכוער המצב הזה מאד, ואולם אין האשם בהקהלות הקטנות והעניות, אלא בהיהדות הגרמנית בכלל. בפרוסיה אין יהדות שלמה, אלא קהלות קהלות; כל קהלה וקהלה עומדת ברשותה ודבר אין לה עם רעותה. היהודים של הערים הקטנות עוזבים לרוב את עיר מולדתם והולכים לאחת

הערים הגדולות, בדי לבקש הצלחה. אם יצלחו בדרכם, בודאי לא ישובו לעירם הקטנה. העשירים המעטים מבני ישראל בערים הקטנות רגילים לעזוב את מקום מגוריהם, כאשר אספו כבר עשירות למדי. מסבה זו קשה להקהלות הקטנות להתקיים, והן הולכות ומתדלדלות משנה לשנה. מובן מאליו, כי במצב כזה אי אפשר להן לדאוג לרבניהן, ועוד פחות מזה לאלמנות הרבנים ובניהם אחריהם. ואולם הקהלות העשירות, אשר התעשרו מחרבנן של אחיותיהן, אינן שמות לב לזה ולא ישחדו מכחן אפילו בפרוטה.

מטעם זה נמרה „אגודת הרבנים" בדעתה ליסד קופה של תמיכה בשביל הרבנים בקהלות הקטנות. מובן מאליו, כי לקופה כזו דרוש כסף מרובה בתור קרן קיימת, כי על נדבות שנתיות אי אפשר שתשען. הרבנים בעצמם משלמים לקופה זו דבר מועט, עד כמה שאפשר להם לקמץ משכרם הדל, ורוב הכנסותיה הן מנדבות היחידים ומפירות הקרן הקימת, אשר בדעת „אגודת הרבנים" לצבור.

לתכלית זו נועצו קודם כל להיות כלם לאגודה אחת ולהשלים ביניהם. בימים הראשונים היה כל רב ורב טפוס בפני עצמו, איש בעל שיטה מסוימת, אורתודוכס או מתקדם. עכשיו וותרו על כל זה, ודי להם במצבם במשרת הקהלה. באופן כזה הצליח להם להיות צבור גדול, ואגודת הרבנים פרסמה בשם כל רבני גרמניה את כרווה לקרוא נדבות ולהשמיע על השקלים. בשנה שעברה נעשתה ההתחלה, והימים ההם ימי עושר וגדולת האינדוסטריה. הפרנסה היתה מצויה, והעשירים נתעשרו עוד יותר. במצב כזה היה נקל לאסוף סכום מסוים בערך, ואולם בינתים נסתתמו צנורות השפע והעסקים נתקלקלו הרבה. עכשיו הולך הדבר בעצלתים, וספק גדול הוא, אם יאספו סכום גדול די הדרוש להם. ואולם אם יחטיאו את מטרתם בענין התמיכה, כבר הספיק עסק „הקבצנות" להשפיל את הרב במצבו הסוציאלי עד לעפר. ספק גדול הוא, אם יעלה בידם להספיק מזונות בריוח לשתים שלש משפחות, ואולם הרבנות תרד עד הדיוטא התחתונה. כמה מן הכיעור יש בדבר, שרבני הקהלות נעשים לאגודה אחת, וכל אותו הכינוס אינו אלא כדי לפשוט יד ולדרוש צדקה!

הרבנות היא מוסד דתי, ולפי זה אין לאיש משכיל עסק עמה, שהרי מי מן המשכילים בימינו אלה יתערב עוד בענינים כאלה! ואולם לדאבון לבנו עומדת היהדות במערב אירופא רק על הקהלות והרבנות, ואין לה צורה אחרת או בסיס אחר. הדת האוונגלית יש לה על מה להשען גם בלעדי הכנסיות והכהנים, כי הממשלה תומכת בה בכל תוקף ועוז, ואולם עם כל זה מתאחדים הכהנים ומשתדלים להרמת קרן הדת בכל כחם. הם מתקוטטים לפעמים בבני דתם, עמלים בכל כחם להרחיב זכיותיהם, הם אומרים להשתרר על הצבור. עד כמה שיתנגדו לזה רוב בני אדם, הנה סוף סוף נראה בהם רגש חיים. ביחוד משתדלים כהני הדת לשפוך רוחם על בני הנעורים. חברת צעירים כי תוסד, להחזקת הדת הנוצרית, תיכף נטפלים הכהנים לה כדי להשפיע עליה; הם מתכנסים עמהם ובאים לדרוש לפניהם, להורותם הדרך אשר ילכו בה, ללמדם עיקרי הדת ופרטיה. אנו רואים השפעה עצומה מצד כהני הדת על היחידים — הם משפיעים על החניך, ההורים באים לשאול בעצתם, ובכל מאורעות החיים ישתתפו הכהנים ביחוד בכתות העליונות והבינוניות של העם. גם חלק גדול של הכתות הנמוכות סר למשמעתם ומקבל השפעה מהם. כל זה יחסר לנו לגמרי. הן אמנם בערים הגדולות לא ידעו הרבנים מחסור, אבל אין להם מעמד בחיים הסוציאליים. הם נכנעים לפני העשירים בשביל אותה המתנה המועטת, אשר יחנו אותם לפעמים. הבינונים רואים את הרב בביתם „לעת מצוא", היינו, אם יהיו נשואים בבית, או כי מת אחד מבני משפחתם, אז יתנו להרב את מתנתו ובזה נפסק המו"מ בינידם. העניים, אשר אין ידם משגת לשלם, לא יראו את פני הרב ודבר אין לו עמהם.

הימים האחרונים הם ימי התעוררות מרובה בין אחינו בגרמניה, ואם גם נודה, כי סבתה היא מעציבה במאד, הנה אפשר לקוות, כי תצא ממנה תועלת גדולה, ואין אתנו יודע את הצפון בחיק העתיד, אם ידעו מנהיגי הקהלות לכוון את השעה ולהשתמש בשעת הכושר, להפיח רוח חיים בעצמות היבשות. הלבבות סוערים והנפשות משתאות ורואות מאורעות עצומים מתעתדים לבוא. רוב אחינו, ביחוד בין הכתות הבינוניות, נוכחו זה כבר כי למצבם הנוכחי אין מעמד לאורך ימים. העשירים המופלגים אינם יודעים מאומה, וב„ספירות העליונות", אשר שם יקבלו נדבותיהם לצורך הכלל, מראים להם עוד פנים שוחקות — אם כי לפעמים יש גם פרטים יוצאים מן הכלל הזה — העניים טרודים בפרנסתם ובדאגותיהם ואינם חושבים כלום. רק הכתות הבינוניות מרגישות ברוע המצב הנוכחי. השנאה הולכת וגוברת משנה לשנה, והשפעתה מרובה מאד, לא רק בנוגע לחיים האיקונומיים, אלא יותר בנוגע לחיים בתוך החברה. השנאה תקפה את כל פנות העם הגרמני. אמנם הכתות המיוחסות, כשיזדמן להן להפגש ביהודי, יודעות להסתיר שנאתן במנהגי הנמוס וד"א; בכת העובדים והפועלים אין השנאה הזאת ניכרת כל עיקר. ואולם בכתות הבינוניות שלהם תראה השפעתה בכל תקפה. מפני מה אין שנאת עם הארץ ניכרת כל כך בספירות העליונות ובערים הגדולות? שאלני לפני איזו ימים אחד ממכירי. הדבר פשוט מאד, עניתיו. בספירות האלה ובערים הגדולות, ששם ירבה שאון החיים, אין יהודים ואין נוצרים, אלא שולחנים, מלוי ברבית, משחקים בתיאטראות, פזרנים ומתחרים במרוץ הסוסים. החיים הסוציאליים בכל עמקם נמצאים רק בכת בע"ב ובערים הבינוניות והקטנות. שם יש עוד טפוס מיוחד להיהודים ולהנוצרים.

ובהיות כי נתקלקלו החיים הסוציאליים האלה, הנה היהודים מבקשים להם התרועעות בפני עצמם. לפני שנים ראיתי התחלת הדבר. בעת ההיא מצאתי באמת בזה רק מין רעות ולא יותר, ומטעם זה היה הדבר עלי למשא. רעות — כלומר חיי חברה — אמתית נוהגת רק בשנוי הגוונים, בקבוץ טפוסים שונים. ואולם היהודים נתיחדו זה כמה בטפוס אחד ובגוון אחד. חברה אחת דומה לחברתה, ובכלל אם נכיר משפחה יהודי אחת בינונית נכיר כלן. ואולם בימים האחרונים נשתנו הענינים האלה לטובה. ברוב החברות הישראליות רואים אנו תשוקה עצומה לדעת היהדות. זה זמן מה שאני מסתכל בהוית הענינים האלה, אני רואה רוב החברות, אפילו אלה שנוסדו לצורך תמיכה חמרית, משתדלות להעמיד להם אנשים שידרשו לפניהם, והם באים ומבקשים פני פלוני ופני פלוני הידוע לבקי בעניני היהדות, כי יבוא לדרוש לפניהם בהני מילי מעליותא. לפעמים הם נכונים אפילו לשלם שכר בטלה להדורש.

מכל החברות בברלין חביבה לי ביותר חברת תלמידי האוניוורסיטא מבני ישראל. בשכבר הימים היו התלמידים העברים הבאים הנה מרו"פ נוהגים להתאחד לאיזו חברה מדעית. חברות כאלה נמצאות כמובן גם כעת. ואולם התלמידים היהודים ילידי הארץ היו מתרחקים מכל זה, כי מה להם ולכנופיות מיוחדות, והם גרמנים גמורים? בימים האחרונים נוכחו, כי בחברות הכלליות של תלמידי האוניוורסיטא לא יכירם מקום, ולכן עמדו ויסדו להם חברה מיוחדת בפני עצמם. בתחלה אמרתי: אין יהדותם של אלו אלא מפני שנרשו אותם מבית המשתה. הם מזמרים כעת "משמר הירדן", מפני שלא קבלו אותם לזמר "משמר הרינוס". ואולם לאחר זמן מה נוכחו התלמידים הצעירים, כי בשיר ומשתה לא תהיה חברה יהודית והחלו לבקש להם דעת היהדות. בתחלה חשבו, כי אינם צריכים לשום עזר וסעד מן החוץ, אלא ביניהם לבין עצמם ימצאו חברים להרוות צמאונם. ואולם עכשיו הם משתדלים לקרוא להם אנשים בקיאים בהיהדות, אשר ידרשו לפניהם, כי ידיעתם בעצמם במקצוע זה מעטה מאד. כאשר נזדמן לי להתערב בחברת האנשים הצעירים האלה, ראיתי את עניותנו הרוחנית בכל תקפה.

רבנים וחכמים יש לנו בברלין, "אגודת הרבנים" עסוקה בקבוץ שקלים לתמיכת חבריה, ואולם הצעירים חובשי בית המדרש, האינטיליגנציה שלנו לעתיד, עזובים לנפשם, ואין דורש להם. רבני הקהלה עסוקים בהלוית המת, בסדורי קדושין; בערבי פסחים הם הולכים לעשות "סיום" בשביל אגורת כסף, על כל צרה שלא תבוא יבואו לקול הקריאה כדי לקבל שכרם, ולעומת זה בני הנעורים הם כצאן בלי רועה, ואין איש שם אל לב. היהדות הולכת ומתדלדלת וצעירינו אשר התנכרו לנו עד הנה שבים אלינו מעט מעט, ואולם אינם מוצאים את אשר הם מבקשים.

זהו מצב הרבנות "הנאורה" בגרמניה בזמן הזה. היטב את אשר דבר משה מאָוער, ידידו של היינע: ברב חנוט למשמרת מדורות קדומים נמצאה יהדות במדה מרובה מאשר ברבנינו הנאורים והמתוקנים.

ש. ב"ד.

במכתבי־העתים.

במכתב העתי „אָסט אונד וועסט" בגליון הרביעי במאמר ראשי, דורש הד"ר נאָסינג בחקי הארץ עפ"י תורתנו תורת משה. הדברים אינם חדשים. השאלה שמתחבטים בה חכמי השכלה מצאה לה, כפי תנאי החיים והמקום, פתרון נאות בתורתנו.

נומפלאָוויץ אומר: האדם אינו יוצר האדמה ואינו יכול לשעבדה לעצמו, להכניסה לתוך רשותו; תעודת האדם היא: לעבוד את האדמה ולאכול פירותיה.

רוב חכמי הכלכלה בזמן הזה באו לידי דעה, שהמקורים הטבעים (שלא נעשו בידי אדם) לכלכלת האדם ברשות הרבים הם, והיחיד המכניסם לתוך רשותו הוא גוזל את הרבים.

והדעות הללו היו ליסוד החקים בתורתנו.

האלהים ברא את הארץ, והוא „הציב גבולות עמים". את האדם שם בגן העדן לעבדו ולשמרו, ואחרי כן, בהגרשו מגן העדן, מחויב האדם לעבוד ולשמור את האדמה, אף כי לא תוסף לתת כחה לו כמקדם.

עפ"י הכרית עם אברהם נעשתה ארץ כנען לארץ ישראל. לא לארץ איש מישראל או לאיזו כתה מישראל, כי אם ארץ עם ישראל נחלת העם כלו.

אבל, כידוע, האחוזה הצבורית, המבטלת את רצון היחיד מפני רצון מורשי הרבים ואינה מניחה לו מקום להתגדר בו, מביאה בהמשך הדורות לידי מצב של קפאון; למען תבאנה חליפות ותמורות, למען תתכן השתלמות העבודה והתפלגות הענינים, נחוץ החופש לרצון איש ואיש; ועל כן אפוא אין האחוזה צבורית בישראל: הארץ מתחלקת בין השבטים; ובתוך השבטים — בין המשפחות.

אבל המשפחה היא יסוד קים ע"י היבום ומשפט הגאולה.

והמשפחה אינה יכולה לאבד את זכיותיה על חלקת אדמה. אין מכירה לצמיתות. האדם זוכה אך בפירות עבודתו, ורק את פירות העבודה הוא יכול להקנות לאחר. על כל איש מישראל להיות בן חורין ואדון לאחוזתו. השמיטה מסירה מעליו את עול האחוזות, היובל מחזיר לו את נחלתו.

זהו שווי המשקל שמצא המחוקק בין זכיות הצבור והיחיד.

אבל מי ינן על המשטר הזה? החוק שהוא הדת! ומי ינן על החוק? הכהנים והלוים, שהם יהיו (ברצון המחוקק) לתופשי התורה ומפרשיה, לשופטים על פיה ולשוטרים משגיחים על שמירתה; ועל כן על שבט הכהנים והלוים לעמוד מרחוק מחיי ההתחרות, לבלתי ימעלו מעל לבדם ולא יתנו יד למסיגי גבול זולתם. הנסיון המר במצרים הוליד את החיק, כי לא יהיו לכהנים וללוים נחלה בישראל, ורק על התרומות והמעשרות יחיו.

וכאן הבן שואל: איך להנהיג הקים כאלה בתוך עמים שאינם חיים אך ורק על אדמתם, עמים שרוב בנינה של כלכלתם נוסדה על המלאכות וחרושת המעשה?

בגליון השבע עשרה למכה"ע „קראי" הפולני, היו"ל בפטרבורג, נדפס מאמר גדול על דבר האסימילציה. האסימילציה, אומר הסופר, לא מתה; בכדי ספדו ספדיא במחנה הליברלים, ולחנם תקעו והריעו לנצחון במחנה האנטיסמיטים. איזה לבלר הוציא את הקול, כי מתה הצנועה המפורסמת, ותעבור הרנה בכל ה„פריסה" והניעו ראש באבל כבד או בשמחה גדולה. אחרי מטתו של הגאמן גאָלדמאן מגליציה ספרו, שנסתם הגולל על השריד האחרון מן המתבוללים. אבל כל זה ללא אמת. אמת היא, שהציוניים מצד אחד והאנטיסמיטים מצד השני חפצים להמית את האסימילציה בהבל פיהם, אבל אמת היא גם זאת, שנשימתם קצרה מאד, והרוח המצויה הזאת לא תהפוך את סדרי החיים, המקיפים את היהודים. והמסחר בין היהודים והעם שהם יושבים בתוכו, ובתי הספר של המדינה, והערכאות ושאר המוסדים הצבוריים עושים את שלהם בתמידות ובשקידה רבה.

מהנה המתבוללים כלה ואיננו, לפי שאין צורך עוד בכת מתבוללים. החיים עושים מאליהם מה שצריך לעשות, ואין מן הנחוץ שיעבדו להם פלוני ואלמוני, ואין גם חשש סכנה בדבר אם איזה פלוני או אלמוני יעמוד לשטן על דרכם.

ומכה"ע „וואָסחאָד" חושב אחרת.

במאמר ראשי בגליון 32 אומר A. D.: אנחנו הכרנו עתה את משוגת המשכילים שהיו בדורות הקודמים. אין אנו יכולים עוד להתפזר כעננים כלים בלי צורה קבועה, להסתפק בהויה של אבסטרקציה בלי דם ובשר. כבר באנו לידי הכרת עצמנו ואין אנו חפצים ואין אנו יכולים להבטל מן העולם ע"י התנגשות בהשכלת זולתנו והשתלמותו... עלינו להיות עברים משכילים ולא משכילים עברים; עברים אנחנו ואת הכל אנו חפצים לדעת, את כל הטוב עלינו לקבל, וכן עלינו גם להשפיע את כל טוב על אחרים, להאציל לזולתנו מצביוננו המיוחד לנו.

ובין כך וכך וסופרינו הכותבים עברית ויהודית נצים ומריבים על דבר שאלת השפה הלאומית. זה אינו רוצה בשוב השפה המתה לתחיה, וזה אינו רוצה שתירש השפחה את גבירתה.

איני חפץ להכנים ראשי בריב ולפטור „מים שלנו" חדשים. אני יודע רק זאת, שפתרון עתידותינו אינו אך ורק בירנו, שה„עתיד לבא" ירחק חוק, ובין כך וכך צריך ללמוד הרבה ולדעת הרבה ולהכיר הרבה, ושעל כל איש היודע יותר מחברו בדברים של מדע, של מוסר ושל טעם טוב, עליו להגיד את כל זאת לחברו בלשון שהוא שומע ושהוא רוצה לשמוע... ואולי סוף הככור לבוא...

Z.

השקפה על דברי המדינות.

(הדיליגציות בווינא. — דרושו של השר גולוהובסקי. — דבריו כלפי מדינות הבאלקאן. — יחוסה של רוסיה לאוסטריה. — סרביה. — אחרית המלחמה בחינא. — שבי מלחמה. — המהומות באלגריה. — יחוס הממשלה לתעלולות צוררי ישראל. — הבחירות בספרד.)

הדילינציונות של ממלכות אוסטריה ואונגריה נפתחו ושר החיצון גולוחובסקי השמיע דרושו על דבר עניני המדינות, וביחוד בנוגע לממשלת הממלכה הזאת. וזה דבר הדילינציונות: נודע כי נפרדה ממלכת אוסטריה לשתים: אוסטריה ואונגריה, וכל אחת ואחת נוהגת בכל עניני המדינה בפני עצמה ואין האחת נוגעת בשל חברתה כמלוא נימא. אבל יש להן לשתיהן שלשה ענינים משותפים: משפחת מושלים (הקיסר של אוסטריה הוא גם מלך באונגריה), חיל הצבא (ביבשה ובים) ויחוס הממלכה אל יתר המדינות. חוץ למדינות אוסטריה ואונגריה נחשבות שתיהן בתור ממלכה אחת, לכרות ברית ולהתאחד לאגודה אחת ולהתיצב בסוד הממלכות האדירות. ובהיות כי יש להן ענינים משותפים (הוסף עליהם ענין המכס, אשר אמנם איננו משותף להן על פי חוק קבוע, ואולם על פי ברית המסחר בין אוסטריה ואונגריה נחשבות הן כלפי חוץ

כמדינה אחת עד סוף שנת 1907) מובן מאליו, כי צריכות הן לממשלה משותפת ולהוצאות והכנסות משותפות. ויען כי שתי המדינות נוהגות על פי קונסטיטוציה, צריכות הן גם לועד מדיני משותף, אשר ישגיח על כל הפרטים השייכים לשתיהן. זהו ענין הדילינציונות, אשר יתאספו בכל שנה ושנה, פעם בווינא ופעם בעיר בודאפסט. ועל פי הדברים האלה יובן לנו, כי בכל שנה ושנה יתיצב שר החיצון לפני הדילינציונות ומספר לחברי הועד הזה עניני הממלכות ויחוס ממלכת אוסטריה־אונגריה לכל השאלות המדיניות העומדות על הפרק.

הפעם היה דרושו של גולוחובסקי חשוב מאד ודבריו עשו רושם גדול. נושא ענינו היה על דבר הסכסוכים במזרח אירופא. נראים הדברים, כי אינם כתקונם כעת, שאלמלא כן לא היה שר החיצון, אשר מדרכו לקמץ בדברים, מרבה אמרים חריפים וקשים כלפי בולגריה. וגם הבליע בדבריו אזהרה כלפי סרביה. מה אירע בימים האחרונים במדינות האלה? כנודע היה המדובר בין ממשלות רוסיה ואוסטריה בירח אפריל שנת 1897 להתם כל תחרות ואיבה ביניהן בנוגע להסכסוכים המדיניים בארצות הבאלקאן. יסוד הפשרה בין שתי הממשלות האלה היה, כי ישגיחו שתיהן על זה, שלא יסינו גבולות עולם, אשר גבלו ראשונים, ולא יתנו בשום אופן לאיזו ממלכה להפריע השלום או להתגרות מלחמה בממלכת תוגרמה. ואם תמרה אחת המדינות בקרן זוית זו של אירופא את פיהן להחל במלחמה, אז הרשות להשולטן לשלוח צבאותיו שמה ולעשות בה מלחמה עד רדתה. כזה קרה באמת לממלכת יון, אשר נכנעה לפני תוגרמה ואיש לא קם לעזרתה. פרדינַנד נסיך בולגריה חשב גם הוא מחשבות, להבקיע את מדינת מוקדוניה אליו, ואולם בידעו, כי אין עוזר לו, הבליע ברוחו וחבק ידיו. כן היה הדבר נוהג זה ארבע שנים. ואולם בימים האחרונים החלה הדיפלומטיה האוסטרית לחשוד בחברתה הרוסית, כי בסתר היא רוקמת כמה ענינים, כדי למשוך את לבות עמי הבאלקאן אליה. הן אמנם נזהר גולוחובסקי בדבוריו ולא פגע בכבוד ממשלת רוסיה, אבל מתוך דבריו נשמע, כי טינא בלבו עליה. הוא אמר, כי מעולם לא היתה ברית כרותה בין אוסטריה ובין רוסיה, ורק שנדברו שתי הממלכות ובשיחתן באו לידי הסכם, כי טוב לשתיהן להתפשר ביניהן, לבלי להתחרות אשה ברעותה. ואולם אם אחת הממשלות תראה צורך בדבר לבצר את עמדתה, אין מעכב בידה. ממלכת אוסטריה אנוסה כעת לפקוח עיניה ולהשגיח בזהירות יתירה על כל הנעשה בקרן מזרחית־דרומית של אירופא. היא לא תתן להפריע את השלום או לפגוע בכבודה וכו' וכו'.

מה היה יחוס אוסטריה לרוסיה, אם ברית כרותה, או תנאים שהתנו ביניהן, או שנדברו יחדו — זהו ענין לגבי פילוסופים ודיפלומטים לעסוק בו. לאנשים פשוטים, אשר יקראו לכל דבר בשמו הראוי לו, אין ספק, כי נתפרדה החבילה. מתקנאת ממשלת אוסטריה בממשלת רוסיה, כי היא עושה חיל והשפעתה על מדינות הבאלקאן הולכת ומתגברת. וביחוד נראה זה ברור במדינת סרביה, אשר מזמן שנגרש מילאן מבילגרד סר צל אוסטריה, וממשלת סרביה שומעת בכל דבר בעצת רוסיה. גם בעסק ביש האחרון — ענין הריון של המלכה דראגא, שהיה הריון לרוח — נתקרבה ממשלת סרביה יותר ויותר לרוסיה והיא סרה למשמעתה ונמלכה בה בכל דבר. הדבר הזה מעורר חשד בלב הדיפלומטים האוסטריים ועל זה גדול כעסם וקצפם. ואם אמנם אין ספק, כי יש כאן פירוד הדעות, אבל לפי מצב הענינים כעת אין פחד מלחמה נגד עינינו.

וממשלת גרמניה הודיעה כעת בבירור, כי חדלו ימי המלחמה בחינא, וצבאות הממשלות החיצוניות ישובו לביתם מעט מעט. על כל פנים בטלה פקידות המצביא ולדרזעע, אשר ישוב לארץ מולדתו גם בלי „נצחונות עצומים". בנוגע לתשלומי נזק של ממשלת חינא באו כבר בכלל לידי פשרה. מסכום שלש מאות והמשים מיליונים טאילס לא יפחיתו כלום, ורק הנחה יעשו בדבר זמן הפרעון. גם החלוקה בין הממשלות נעשתה כבר, וכל אחת ואחת תשגיח לקבל המגיע לה בכל אופן שתרצה. כנראה תשתדל חינא ללות לה כסף בלונדון ובברלין, כדי להפטר מצבאות הממשלות החונות עליה, וטרם שתסלק כל חובותיה יעמוד עוד חיל הממשלות בארץ למשמרת. וגם אחרי כן ישארו עוד גדודי צבא להשגיח על השלום ועל המנוחה בארץ.

ממשלת צרפת עסוקה כעת להשקיט המהומות במדינת אלג'יריה, וסוף סוף נוכחה, כי הרעה לעשות לחבק ידיה בעצלתים בעת שהסית מאקס רינ'י את הערביאים בהיהודים, כי מכיון שנתנה רשות למפריעי השלום, שוב אינם מבחינים בין יהודים לנוצרים והמהומה נכרה בארץ. עכשיו שוקדת ממשלת צרפת להתם איבה ושנאה ולהרגיע את הלבבות. בכלל זכרה הממשלה את כבוד צרפת וגדולתה בימי קדם, את אשרה הרוחני והמוסרי, בהיות ארץ צרפת מעוז ומחסה לחירות מדינית, לשווי־האזרחים ולאחוה כללית, אשר כל אלה נכללו בלמודי תורת האדם. על פי הסכם ועד המדיני ברוב דעות נמנו וגמרו לפרסם מחדש את „חקי תורת האדם" שנתנו בצרפת באור ליום רביעי באוגוסט שנת 1789 ולכל העמים הנאורים היה אור במושבותם, ועמהם החלה תקופה חדשה בתולדות המין האנושי. הועד המדיני גזר, כי החוק הזה יתפרסם מחדש בכרוז, אשר ידביקו על דלתות בתי הספר ובתי כנסיות של כל הדתות וגם על דלתות בתי הצבא. ביחוד היה קשה להכהנים הקנאים לראות את הכרוז הזה נקבע בראש הומיות ועל דלתות בתי התפלה, ואולם כל סירובם ומאונם לא הועילו להם. אמנם לא נעשה שקר בנפשנו, להחליט ולהאמין, כי כבר תמה כל שנאה לישראל בצרפת. לא במהרה יקום עם צרפת מחליו זה; ואולם די לנו לראות, כי סוף סוף קמו אלו, אשר כידם למחות, נגד תעלולות הנרגנים ומחרחרי הריב, ולכל הפחות אינם מוסיפים פחם לאש כבימים הראשונים.

ובספרד תמו הבחירות ועמהן המהומות והמבוכות אשר היו לרגלי הבחירות האלה כמנהג המדינה. ה„ליברלים" (כלומר כת סאגאסטא הקוראים לעצמם ליברלים) נצחו כמובן, ואולם בספרד תגבר כל ממשלה בבחירות העם, וכל הדבר אינו אלא חוכא ואטלולא, כי מראש תקצוב הממשלה מספר חברי כל כתה מדינית, ולה תקח חלק בראש. ענין מעורר שחוק אירע בעיר ברצילונא בירת קטלוניה. שם אמרו פקידי הממשלה בתחלה להכריז, כי נצחו הליברלים. ויהי כאשר נודע הדבר ותהום כל העיר ויאמרו לעשות הרג ואבדן, אם תעמוד הממשלה בדעתה. אז נועצו פקידי הרשות ועשו רצון מתנגדהם והכריזו בעיר, כי נצחו הריפובליקנים והסיפאראטיסטים (כלומר אלו החפצים להפריד מדינת קטלוניה מספרד), והעיר ברצילונא צהלה ושמחה. — הנה זהו ענין „בחירות העם" בספרד!

מאורעות ומעשים.

מחשבון בתי הספר בגליציה מיסודו של הברון הירש, נראה כי במשך הזמן מן 1/9 1899 עד 31/8 1900 למדו בחמשים בתי הספר מיסודו של

הברון הירש 9,934 תלמידים ומורים היו להם 234 איש. ההוצאות להחזקת בתי הספר עלו לסך 398,847 כתרים ולהספקת ילדי העניים ולהלבישתם — 90,551 כתרים. בעשרים ותשעה בתי ספר מלמדים שיעורי-ערב לתלמידים במספר 1496, וזה עולה בכסף 5,900 כת'. בס"ה תעלינה ההוצאות לסך 495,350 כתרים. גם הברונית הירש עזבה 1½ מיליון פר' לצרכי בתי הספר ומפרי הכסף הזה יתנן להספקת 2208 תלמידים ולהלבשת 1249 תלמידים. בכסף הזה נוסדו 4 בתי ספר להכנת משרתות הבית, וארבעה ללמודי הנהגת הבית, אשר למדו בהם 35 נערות. — בבית הנאמנים באוסטריה עלתה הצעה לאסור לחזור בבתים וחצרות עם קופת הרוכלים. ההצעה מכוונת ביחוד נגד היהודים, ואם תצא לפועל יכרת אוכל מפי אלפי משפחות עבריות. — ד"ר ענגעלס, מנהל לשכת הסטטיסטיקא בברלין, הוציא רשימת הקרבנות באדם ובכסף ע"י המלחמות שהיו משנת 1850 עד 1890. בס"ה נהרגו במלחמות שהיו בזמן הזה 2 מיליון 253 אלפי אנשים, וההוצאות עליהן עלו לסך מסוים 47,916 מיליוני מארק. — בלבוב נשאו ונתנו חברי מועצת הקהלה ע"ד השאלה, אם ליסד בית מושב מיוחד בשביל תלמידים יהודים. ד"ר ע. ליליען התנגד להההצעה הזאת. יען כי עלול בית כזה להרחיב את הפרץ בין התלמידים היהודים והנוצרים, וגם יהיה כעין מחאה נגד רעיון ההשכלה והאחדות בין העמים. אולם דעת ה' ליליען היתה רק דעת יחיד באספה זו, וגם אוהבי ההתבוללות הנודעים ד"ר ביק ופיעפעס-פאראטינסקי חוו דעתם נגדה. אמנם אנכי הנני מתנגד לשאיפות מיוחדות — אמר פיעפעס — אבל עלינו לשום עין למצב הענינים כפי שהוא בזמן הזה, ואולת היא להשלות נפשנו בתקוה, כי המצב ישונה לטוב. גם ד"ר ביק חוה דעתו כי אגודות מיוחדות ליהודים ובית מיוחד לתלמידים עברים מתאימים לצרכי השעה. — פקידי בתי המכס באשכנז הנמצאים על גבולות רוסיה קבלו פקודה, לבלתי תת לעבור את הגבול מהכא להתם ומהתם להכא ליהודים שיש להם חצי-פספורטים. הגזרה הזאת תביא נזק רב לסחר שלזיה העליונה ותשם קץ לעסקי משא ומתן אשר ליושבי מחוזות הגבול. — מכה"ע „ווארש' דנעוו" מודיע, כי בבריסק דליטא הושמו במאסר 60 אנשים אשר נחשדו בעון גנבה בשעת השרפה. על איזו אנשים נמתח החשד כי הבעירו את הבערה. — אחד הפקידים ושמו שעדעוור במאסקווא, בפגשו יהודים ברחוב, היה מושך אותם לבית הפוליציה למען יראו שמה את תעודתם, ויהודים רבים בחפצם להפטר מבקרת זכיותיהם היו נותנים לו שוחד כסף. סוחר אחד, ה' ראבינאוויץ, לא חפץ לתת לו כסף, ויספר בבית הפוליציה את מעשי הפקיד ועלילותיו להוציא כסף מיהודים. הפקיד תבע את ראבינאוויץ לדין בעון מוציא דבה, ואולם בבית המשפט הוכיח ראבינאוויץ בעדים כי אמנם עשה שעדעוור כדבר הרע הזה ויצא נקי בהשפטו. — השנויים אשר בדעת הממשלה להנהיג בבתי הספר הבינונים אלה הם: בתי ספר בינונים יהיו כלם רק כאופן אחד ולא ריאליים וקלאססיים, כמו שהיו עד עתה; זמן הלימוד יהיה שבע שנים; לימוד שפות אנגליה ורומית לא יהיה חובה כ"א רשות; ושפת יון ילמדו רק בחמשת בתי ספר הנמצאים בפטרבורג, מאסקווא, קיוב, ווארשא ווויריעוו; לימוד ש' רומי יתחילו מן המחלקה הרביעית. הפרוגרמא של שלש המחלקות הראשונות צריכה שתהיה מתאימה עם הפרוגרמא של בתי הספר הנמוכים. מלבד זה עלתה הצעה להנהיג בבתיה"ס ידיעות החקים השוררים בארץ וידיעות הטבע. התלמידים אשר השלימו חק-לימודם בבתי הספר יוכלו להכנס בלי בחינה להפאקולטט לחכמת ההנדסה; להפאקולטט לחכמת הרפואה והחקים יוכלו להכנס רק אלה, שלמדו שפת רומי, ולהפאקולטט הפילולוגי רק אלה שלמדו ש' יון ורומי. — חברת „כל ישראל חברים" קראה לאספה כללית בפאריז למען הועץ ע"ד גורל יהודי רומיניה. האספה תהיה בח' יוני. — הד"ר יעקב נסים-פחה נתמנה לגינרל של דיוויזיה בצבא תוגרמה; זאת הפעם הראשונה שפקיד יהודי הגיע למעלה גבוהה כזו בתוגרמה. — במאסקווא מת המיליונר הנודע סאלדאוניקאוו והניח כמעט את כל הונו, היינו 36 מיליון רו"כ, לדברים שבצדקה, שליש ליסוד גימנזיות לנשים, שליש ליסוד בתי ספר לאומנות, ושליש לבנין בתים עם מעונות הערוכים ע"פ חקי ההיגינה בשביל בעלי מלאכה. בימי חייו היה מסתפק במועט, וחי חיי כילי. — הלשכה האנטרופולוגית אשר אצל הבולשות ברוסיה ערכה רשימת החוטאים במשך שנת 1900; בידי המחלקה נמצאו בשנה זו 10,387 חוטאים ומהם 6,183 היו חוטאים ששבו לסורם; מפלגות החברה ע"פ מספר חוטאיה נמנות בסדר זה: אצילים, אומנים, עירונים, אנשי חיל שהשלימו חוק עבודתם, סוחרים, בני בלי-שם ובאחרונה יבואו האכרים אשר מספר חוטאיהם רב מאד. מספר הרציחות שנעשו בשנת 1900 — 28, גזלות — 52, גנבות — 2,707, אונאות — 187 ושאר החטאים 1,240. כמעט כל הרוצחים היו ממפלגת האכרים. המספר היותר גדול של החוטאים במפלגת האכרים היה בפלך טוועד והיותר קטן בפלך לאמזא וגראָדנא. — האינציקלופדיה העברית בש' אנגליה יצא לאור בניויארק החלק הראשון המחזיק 585 עמודים. האגודה הלאומית „בני יהודה" ערכה חג ומשתה לכבוד החכמים והסופרים המשתתפים בעבודה הגדולה הזאת. — הקולוניל אלברט גאָלדסמיט שב מנגב אפריקא אשר שם שרת בצבא הנלחם בטרנסוואליה. — ע"ד פרטי הראיון של ד"ר הירצל עם השולטן מודיעים, כי ד"ר הירצל שחה לבדו עם השולטן בחדר משכיתו שתי שעות ורבע. ביום המחרת אחרי הראיון נקרא למשתה הצהרים עם גדולי השרים. במשתה זה היה מזכיר השולטן אסט ביי, הוויזיר הגדול ואחדים מן המיניסטרים. להד"ר הירצל היו פגישות ושיחות ארוכות עם גדולי השרים. — קיסר רוסיה התנדב לטובת נגועי השרפה בפינסק 10,000 ר'. — ד"ר גורדוי קבל מכתב עם נדבת כסף לצרכי הציוניות 150 פר' מעיר מאניקורי בברזיליה. הכותב משה כהן מודיע, כי הכסף נקבץ מאת בני הקהלה שהם כלם פארטוגיזים, ומבקש לשלוח להם ספרים העוסקים בענין הציוניות. מאניקורי יושבת במדינת האמצונים אשר בברזיליה ומלאה יערי קדומים אשר לא עלה עוד עליהם הגרזן. יושבי המדינה הם עפ"ר הודיים פראים, ורק בערים יושבים אנשים לבנים במספר מועט. — ועד הפועל לחברת הציוניים בישיבותיו מן 16—18 מאי החליט לקבוע את הקונגרס החמישי בסוף שנה זו. מפני מצב הענינים הנוכחי אי אפשר להודיע בדיוק את מועד הקונגרס עד עבור עוד איזה זמן. — בית מועצת העיר חרסון יחלק למשען הרעבים בקריוואי-ראָג משיורי מכס הבשר סך 250 ר'. מלבד זה נתנו תמיכות משיורי מכס הבשר להערים חרסון 500 ר', נאוואוואסילאוקא 834 ר', בערעזנעגואוואטאע 100 ר', נאוויבוג 300 ר'. מכה"ע „וואסחאד" מעיר בצדק, כי ראוי ונכון אשר גם קהלות אחרות, שיש להם שיורים ממכס הבשר, יקדישו אותם לטובת הרעבים. — חברת „טרוד" באודיסא קבלה סך 15,000 ר' בתור תמיכה מאת חברת יק"א. — השאך הפרסי התנדב לטובת היהודים נגועי הפרעות שהיו בחדש מארץ בטעהעראן סך 10.000 ר'.

אֲנָשִׁים וּסְפָרִים.

פְרִידְרִיךְ נִיעטְצְשֶׁע.

ב. *)

תורת המוסר המקובלת עתה בעולם, שהיא סמנה את הדרך לפני האדם בכל פעולותיו ומעשיו על פי מושגיה ונדריה, התורה הזאת, לפי דעת ניעטצשע, אינה אלא פרי הנפילה הרוחנית שנפלה האנושיות מימי התקופה הראשונה עד זמנני זה ע"י השפעת „מוסר העברים", החלשים והנחלשים. את אשר היה להם, להנחלשים והמדוכאים, למועיל ומזיק, עשו הם לטוב ורע, למוסרי ואי-מוסרי, וישעבדו את הארונים, את התקיפים, כי יקבלו עליהם את תורת המוסר הזאת; ולרגלי מקרים היסטוריים הצליח הפצם בידם.

כי היו ימים אחרים.

ובימים ההם לא ידעה עוד האנושיות מעשים מוסריים ואי-מוסריים, מפעלים טובים ופעלים רעים. בימים ההם היה נתון לבני אדם מאת הטבע כח חיים גדול מאד, ושאיפה ותשוקה לעבודה ולפעולה, להשבעת רגשותיהם ושאיפותיהם הטבעיות. את המעשים והפעולות היו מעריכים רק על פי נקודת ההשקפה האחת הזאת: עד כמה משביעים הם את רגשותיהם ונטיותיהם; ולו היו מוצאים פסול ועון בכל האמצעים והתחבולות שבעולם, ולו גם יהיו מגונים עד מאד, ובלבד שיהיו מביאים אל המטרה, מושגי הטוב והרע

*) עיין „הדור" גליון 22.

התאימו גם אצלם עם מושגי המזיק והמועיל. ואולם שונים היו מושגי המזיק והמועיל של האדונים ממושגי המזיק והמועיל של העבדים. מושגי המזיק והמועיל היו רק לפי המדה שהתאימו עם השבעת רגשי השאיפה לעבודה ולמעשה, לפעולה ומלהמה. ואז לחמו באגרוף, לחמו בכח. כל דאלים גבר. הכח החיוני שבהם לא שאף לתענוגות ושמחות, הבאות מהעדר עבורה, לא שאף לשלות השקט, למנוחה, ורק שאף לעבודה ומלחמה, להשתמש בכחותיהם ובתביעותיהם הטבעיות. הדם היה שוטף בגידיהם כנחל שלהבת והיה מעורר אותם למעשים כבירים, לגבורות ענקים, ולכן היו משליכים גם את נפשם מנגד בכדי להשביע את שאיפותיהם ונטיותיהם אלה.

לא נורא היה להם המות ולא איום העמל התמידי באפס כל מרגוע. טוב היה להם גם המות במלחמתם בעד שאיפותיהם. נעים היה להם לנפול בשדה קרב, בהאָבקם לשם „דבר גדול ובלתי אפשרי". הם ראו במלחמתם בעד קיומם את קיומם בעצמו. המלחמה בעד החיים היו להם החיים בעצמם.

אולם הנה באו העבדים, אלה העצלים, פסולת האנושיות, שחפצו בבטלה ומנוחה ובאפס עבודה, שכח החיים שבקרבם היה רפוי וחלש, לא שאפו לחיים רחבים ומלאים, לא היו מסוגלים ללהום בעד חיים כאלה ולא היו מחוננים מאת הטבע ברעשות סוערים וגם דם רותח — ויהפכו את הקערה על פיה. העבדים האלה, בראותם את כל האסון הנורא הנכון להם מאת הגבורים האדונים, בראותם כי המה יהיו לברות לשני מלהמת החיים אשר עם האדונים התקיפים, ובהכירם כי עליהם להכון לקראת מלחמה, ורק בהיותם מטבעם נרפים וחלשים, מואסים במלחמה ועבודה, יראים ומפחדים מפני הסכנה, שואפים למנוחה ואפס מעשה, מסוגלים להרכין את ראשם תחת כל גל וגל מגלי החיים ולהסתפק בעצמות וגידים, — אז הביאו את תורת המוסר לעולם. אז החלו העבדים האלה להטיף לתורת הוותור, שעל האדם מוטלת החובה לוותר על השאיפות הטבעיות, להרגיז את היצר הטוב על היצר הרע ולהגביר את השכל על הרגש; אז החלו העבדים האלה להטיף דברים רמים ונשאים על אדות האהבה והחמלה, הענוה וההכנעה. הם התיועעו איש אל אחיו, חבקו איש את אחיו, הגינו איש על אחיו, כי מה היחיד, מה על אחד מהם בלבדו, שילחם את מלחמת קיומו? התכונות והמדות הללו היו מועילות להם. לרגלי התכונות ההן ראו חיים ושמרו את קיומם ונתחזקו מעט כחותיהם הפעוטים, ולכן עשו את התכונות האלה לטובות ומוסריות, והיפוכן — לרעות ובלתי מוסריות.

עד הנה לא היה מושג כזה במציאות כלל, והנה באו העבדים ובראו אותו, לבעבור הפחיד בו את האדונים. והשפעתם של העבדים גדלה מאד. ועל ידי ההשפעה הזאת נפגמו החיים, ותחל להתפשט תורת המוסר החדש הזה על פני העולם. העבדים כפו הר כגיגית על האנושיות לקבל את תורת המוסר הזאת, והיא היתה מוכרחה לקבלה, כי מספרם של העבדים נתרבה מיום ליום, ייתחברו איש עם אחיו ויחדו נלחמו בעד תורת מוסר העבדים הזה.

ומה הן תוצאות הדבר הזה?

תוצאות הדבר היו נוראות מאד. העבדים דחקו את רגלי האדונים. פרו ורבו נחשלים ורפי כח, הציצו כעשב הארץ נמוגי לב והדלי אישים, אשר קפאו על שמריהם והמעיטו את דמות החיים. הנחשלים האלה הם הפאראזיטים החיים ומתפתחים על חשבון הגבורים, האדונים והתקיפים. כל דאגתם של מחוקקי חקי החברה וסדריה לא היתה אלא בשביל ההמון הבזוי והרפה הזה, שהוא פסולת האנושיות. הם, האנשים המיוחסים, שכל הטבע לא נברא אלא בשבילם, יען כי באמת ילידי הטבע הם, כי כמו שהטבע בעצמו מואס במנוחה ובבטלה ועושה את מעשיו בזעם וחרון ובמלהמות תמידיות שאינן עליו למשא לעולם, כן הנם גם הם -- והמיוהסים, בחירי הטבע האלה, אינם אלא כאמצעים שלא נבראו בלתי אם להיטיב את מצבם של אותם העבדים הרפוים, ה„דויים וסחופים". והאם לא הצחוק הוא? שוחטים אריות ונמרים בשביל שיהיו למאכל לתרנגולים ותרנגולות קטנים. המה, המיוחסים, שהנם בחירי האנושיות, התהפכו לזרעוני חטה ושעורה בעד תולעים ורמשים. הפרט — כך מלמד המוסר - מחויב להקריב את עצמו לקרבן על מזבח הכלל. כלומר: עלינו החובה להרבות את מספר האומללים, המרוצצים והמדוכאים, ומאלה שהיכולת בידם לחיות ולהתענג, ללחום ולהאָבק, להרגיש את החיים בכל הודם ויפים ועשרם, — עלינו ההובה ליטול מהם את היכולת הזאת, ולעשותם לאנשים מתים, לאנשים בלי לב, בלי רגשות, בלי שאיפות, להכריחם שיקריבו על כל צעד ופסיעה את כל אשר להם ואת כל אשר בם לטובת אלה שמביאים רק רפיון ורקבון, אי־חיים וכליון על האנושית.

ואולם תורת מוסר כזאת הולכת ומתנגדת להטבע ולהתכונות הטבעיות שתולדנה בקרב לב האדם.

ג.

כי האדם אינו אלא אינואיסט — מחליט גם ניעטצשע. גם הוא כשטירנר אינו מחייב את התכונות המוסריות ורואה את המניע הראשי של כל המעשים הטובים והפעולות הרצויות רק באהבת־עצמו של האדם.

הננו רואים, למשל, — אומר שטירנר — מחבר חרוץ המסור בכל לבו להענין הספרותי שהוא עוסק בו. עם כל הנזק שיבוא לו ע"ז, הוא חפץ כי יבוא מי שיבוא, אשר יעבד את נושא ענינו ביותר, ובלי כל חסרון יפתור את כל השאלות הנמצאות בו, ובזה יבטל אותו בעצמו. עלמה אוהבת חפצה לשמור את אהבתה גם אם יהיה המקרה שאוהבה יבגוד בה. איש צבא חפץ לנפול הלל על שדה המלחמה, בעד ארץ מולדתו, אחרי כי בנצחון ארץ מולדתו ינצח גם חפצו היותר יקר ויותר אדיר ורם. האם נותנת לבנה את כל דבר אשר תחסר את נפשה ממנו: את השנה, את המזון היותר טוב, ולפעמים גם את בריאותה ואת רכושה והונה.

האם כל ההזיונות האלה חפשים ונקיים מכל שמץ אינואיסמוס? האם לא ברור הדבר, כי בכל המקרים האלה אוהב האדם דבר אחד שבקרבו יותר ממה שהוא אוהב דבר שני שגם כן בקרבו; כי אוהב הוא דבר מה מנפשו, יותר ממה שהוא יאהב דבר שני אשר ג"כ לו; כי הוא מחלק את עצמיותו ומקריב את חלקו האחד לקרבן לחלקו השני. — ובאמת איזה הבדל יש בין המקרים האלה ובין זה, למשל, שיתעקש איזה מתעקש ויאמר: הרגוני במקום הזה, ואני לא אסיג ממקומי אף כמלוא הפסיעה הזאת? נטיה לאיזה דבר (חפץ, תשוקה, שאיפה, מסירת נפש) במדה אחת אנחנו מוצאים בכל המקרים שאמרנו למעלה; המניע הראשי שבכלם הוא מין אינו־איסמוס או איזה דבר שאינו רחוק מאינואיסמוס. הצד הפסיכולוגי שוה בכל המקרים, ההבדל הוא רק בתועלתם וערכם להחברה.

אמנם כן! ההבדל הוא רק בתועלתם וערכם להחברה, ולכן הללו טובים והללו רעים, הללו נחשבים לכשרים וטהורים והללו לפסולים וטמאים. כי מושגי הטוב והרע מתאימים תמיד למושגי המועיל

והמזיק לחברה, ולא שנמצא איזה תוכן חי וקים ועומד לעולם שימלא את המושגים האלה. כמו שבימים הראשונים עשו העבדים לרע את כל אשר יכול היה להביא להם נזק, ולטוב — את כל אשר יכול היה להועיל להם, כן גם עתה בתוך האתמוספירה של עולם המוסר הטוב הוא אותו החלק מן המדות והתכונות שיביאו תועלת להחברה, כלומר: לאותם העבדים, החלשים והבזויים, והרע הוא אותו החלק מן המדות והתכונות המביאות את היפוכה.

„מעשיו הטובים של האדם — אומר ניעטצשע — נהשבים לטובים לא על פי יחוסם לאותן התוצאות אשר יגרמו לו לעצמו, כי אם על פי יחוסם לאותן התוצאות שאנחנו וההברה נחשוב אותן למועילות. אם עשית טוב, הלא כמעט תמיד תהיה השה לעולה על מזבחו! ואולם השכן היושב במחיצתך יהלל את מעשיך. מהללים בני אדם את האיש המצטיין בעבודתו החרוצה והתמידית, אף כי עבודתו, עבודת הצבור, הזאת תטול את מאור עיניו ממנו, תהרוס את עמודי גוו ותחריב את מעינות מוחו העובד בלי הרף. אנחנו דנים כן: להחברה בשלימותה אין אבדה של יחידים, ולו גם היותר טובים, נחשבת לדבר גדול. הן אמנם חבל על דאבדין ועל כי קרבנות כאלה נחוצים, אבל עוד יותר רע היה הדבר, אלו חשב כל איש יחיד אחרת ואלו העריך את עצמו במהיר נדול והיה מוקיר את השלמתו הפרטית יותר מהוקירו את עבודתו במקדש החברה.— „מעשי האדם ושאיפותיו המוסריות נערכים תמיד לפי צרכי העדה או העדר. כל אשר מועיל להם, יחשב גם לקנה המדה למוד בו את ערכם של האנשים הפרטיים. המוסר יצוה להאינדובידואום ל„התנוסס" בתור שומר העדר, להתנהג בכל בדיוק ובזהירות על פי חקי העדר ולהעריך את עצמו לפי עבודתו אשר הוא עובד באמונה על משמרתו זאת. ויען כי תנאי קיומן של חברות שונות שונים מאד, לכן נתפתח גם מספר גדול של שיטות מוסריות שונות... המוסר הוא אינסטינקט של עדר, ובכל עדר ועדר נמצא תורת מוסר אחרת".

בימינו אלה — מתאונן ניעטצשע — מוצא כל אחד, לפי הנראה, קורת רוח, בשמעו כי החברה עומדת על דרך הסתגלות האינדיבידואום לכל הצרכים הכלליים, וכי הצלחתו של האינדיבידואום היא בזה שירגיש את עצמו בתור אבר מועיל או בתור כלי זיין של ה„כלל". חכמי דורנו מפקפקים רק בבחירת ה„כלל" הזה: אם הכלל צריך להיות בצורת ממלכה העומדת לפנינו או בצורת ממלכה העומדת להיות, או בצורת אומה, כל אומה ואומה לבדה, או בהתחברות כל העמים, או בתיקון איזו תקנות לא גדולות אחרות לבעבור שנחיה חיים כלליים. בנידון הזה כבר נולדו כמה וכמה ספיקות, שאלות ומלחמות שפתים המלאות התמרמרות ושאון, אבל נפלא הוא הסגנון האחד שבו ידרשו כל הדורשים האלה נזירות והתרחקות בצורת הסתגלות החלק אל הכלל, שתגדור בעדו בהמון גדרים וסיגים של חידות ותביעות, בדעת או שלא בדעת, שואפים אנשים, לא פחות ולא יותר, ליצירה מחדש, ודוקא על ידי מה שיבואו לידי הכחדת עצמיותו של האינדיבידואום. בצורתו הנוכחית של החלק לא יחדלו מלבקש אחרי מקור כל הרע, כל האיבה והשנאה, כל הפזורן והיוקר, ומקוים כי בצורה העתידה יבואו לידי זול יותר גדול ולידי בטחון יותר גדול ולידי שווי משקל יותר גדול ולידי שלימות יותר גדולה.

רגילים אנחנו לחשוב, כי מקור השתתפותנו בצערו של חברנו בודאי אינו אלא טהור ונקי, אידיאלי באופן נעלה מאד, וגם המעשים הנובעים ממקור רגשות השתתפותנו אלה גם הם בלי ספק נקיים וטהורים מכל שמץ אינגואיסמוס. ואולם ניעטצשע לא כן ידמה. גם שם הוא מחטט ומנקר ומגלה לנו את כל האשפה שבים האידיאליות הזה.

אנהנו הפצים — אומר ניעטצשע — כי מראה פנינו, בעת שאנחנו עונים לקוראינו ביום צרה, יציק להם ויעורר בקרבם רגשי קנאה, הכרת רפיונם ונפילתם; אנחנו חפצים להטעימם מרירות גורלם, בשפכנו לתוך פיהם נטף מקערת הדבש אשר לנו, ובשמחה אכזריה אנהנו מביטים עליהם בשעת מעשה צדקתנו, כביכול... „הנה לפניך צעיר שנתגדל: רגשותיו, רגשות התענוג על קנאתם של מתחריו המנוצחים, לא נתנו לו ולכחותיו הנפשיים לישון, עד שנהיה לגדול,— וכמה רגעים מרים שלמו נפשות זרות בעד גדולתו זאת! הנה אשה שאינה פרוצה: באיזו עינים מפיקות אכזריות ועריצות מבטת היא בפני הנשים האחרות אשר אופן הייהם שונה מאופן חייה — הוי, כמה תענוג כמה נקמה נשקפים מתוך העינים ההן.— „מראה העינויים — אומר עוד ניעטצשע — ימציא לנו תענוג. הבאת עינויים ויסורים על אחרים תמציא לנו עוד יותר שמחה ותענוג. כי הוא החוק האכזרי, שאינו משתנה ואינו כָלֶה לעולם."

כן אומר ניעטצשע, כי גם ענויי ההודים וסגופיהם יסודם בחוק האכזרי הזה, כי האדם הוא קשה מטבעו, אוהב שררה וממשלה, ובעת שאין לו על מי לשפוך את ממשלתו, הוא משביע את יצרו השואף להכריע ולהכניע, בהביאו את כל השאיפות האלה עליו בעצמו. נעים לו להוציא אל הפועל את נטיותיו לרצח ואבדון המושלות בקרבו, אם כי הוא בעצמו יהיה ה„שעיר לעזאזל" ע"י רגשותיו אלה.

ובכן, המוסר: עשות טוב וחסד, חמלה וחנינה הוא רק פרי האנשים החלשים, בזויי הטבע, שביראתם מפני התקיפים מהם, התחברו והתאחדו כלם להגן על נפשם ויורו אלה לאלה, כי ההתפרדות או החמלה, או השבעת הרגשות הטבעיים יביאו רעה להם, ואז נעשו כל המדות האלה, שמקורן באי כשרון לשאוף לחיים עשירים ועצומים, למדות טובות וישרות. המה, החלשים, לא יכלו להלחם את מלחמת החיים מפני חולשתם ועצלותם ויבחרו בחיים שוקטים, אם כי גם המנוחה הזאת אינה משתיקה את דופק החיים המפעם גם בקרבם; קצרה ידם לשמוע בקולו ולמלא את דרישותיו — ויבדאו מלבם תורת מוסר, להגביל את זכיות היחיד לטובת הרבים. אבל לא כן התקיפים. אלה שהטבע חנן אותם בכלי זיין הגונים ללחום בעד נטיותיהם הטבעיות, הם לא חפצו להודות במדות „הטובות" האלה. הם הרגישו בנפשם חפץ לחיים עצומים וסוערים, וילחמו בעד רגשותיהם אלה, גם בשעה שרחפו סכנות מות על ראשיהם. כי זה הוא סוד החיים אצל האנשים המסוגלים לחיות: מלחמה בשביל מלחמה. הנה זאת אפוא תורת ניעטצשע ההורס.

מקור המוסר נתעב ונאלח, מטרותיו בזויות ושפלות, תוצאותיו רעות ומזיקות, ממרות ומעציבות, מרבות את מספר ההללים והאומללים, פוגמות את החיים, ממעטות את דמותם וגוזלות את הכחות היותר נחוצים ומועילים.

גם הוא כשטירנר לוחם את מלחמת הפרט נגד הכלל; גם הוא איננו מוצא קורת רוח בזה, שהפרט מביא לקרבן את כל עניניו ואת כל אשר בו לטובת הכלל והחברה והצלחתם.

ואולם הוא אינו מסתפק בהריסה ועקירה לבד. הוא „הורס מקדש על מנת לבנות מקדש חדש במקומו". והמקדש שהוא חפץ להקים הוא מקדש יותר רם ונשא ויותר רחב וטהור, לפי השקפותיו ושאיפותיו, כמובן, ובבנותו את המקדש החדש, רואים אנחנו לפנינו אידיאליסט נלהב, שקשה למצוא כמותו בין כל האידיאליסטים היותר קיצוניים שקמו

באיזה זמן מן הזמנים אשר כבר עברו על בני האדם. שיטתו שיטה אידיאלית שאין על עפר משלה. צלצול גלי הפלוסופיה שלו זך ונקי כצלצול פעמון כסף.

כן, גם הוא לוחם מלחמת הפרט נגד הכלל. ואולם מי הוא הפרט שבשבילו הוא נלחם? האמנם דורש הוא שווי שלם לכל בני האדם יחד? האמנם דואג הוא לטובתו של ההמון הגדול, הבזוי והנתעב בעיניו? עוד מעט ונראה כי רחוק הוא מכל אלה כרחוק שמים מארץ.

(עוד יבוא).

מכתבים מאודיסא.

א. (סוף)

להנן על שיטת הועד מפני הבאים לדרוש שנויים קם ה׳ מרגלית הנחשב לבר־סמכא היותר גדול בתוך חברי הועד. התעוררות החיים הנראה בשתי האספות האחרונות — אמר ה׳ מרגלית—אות היא לטובת הועד, ומעידה כי פעולתו רבה. על התעוררות כזו ראוי רק לשמוח; גם דבר זה שמרבים לספר בשגיאות הועד, א׳ת לטובה היא, כי מגרעות יש לבקש רק באיש חי רב פעלים, ובמקום שאין מעשה אין חיים ואין שגיאות, אבל המתאוננים על דברי ספר־החשבון בנוגע לאספה הכללית הקודמת ורואים בזה איזה חטא נגד האמת, אינם צודקים כלל, כי אמנם נקל היה להוכיח באספה ההיא שהחברים הנאספים כמעט כלם הצדיקו את שיטת הועד, ורוחם לא היה נוחה מאלה שחפצו להטותו לדרך אחרת. ועד כמה יתאימו מעשי הועד לחפץ העם, אין לך מופת חותך יותר מזה, כי כל בתי־הספר, שעורי־הערב ובתי־הספר לשבת, הנמצאים תחת חסות החברה, מלאים תלמידים ותלמידות מפה לפה, ורב מאד מספר הנשארים בחוץ מאין מקום. גם אלה הצעירים הבאים הנה מערים אחרות, כל הפצם ומגמתם להשתלם רק בלמודים כוללים, ואינם מכונים לשם יחוד הרוח הלאומי. הנה זה שנה שניה שומעים אנחנו קול דברים באספותינו ע״ד רוח לאומי עברי, ולא יואילו לבאר לנו מפורש מה טיבו של רוח זה. המדברים האלה ישתוקקו, כנראה, רק להנהיג בבתי הספר שלנו שיטת „עברית בעברית״, וגם את הלמודים הכוללים ילמדו בעברית. אבל אנו אין לנו אלא הצרכים הממשיים, ואין אנו רשאים לברוא צורך חדש בדרך מלאכותי. הנה אחד מראשי המחזיקים בתורת הלאומיות, עורך „השלח״ בעצמו, הודה בחוברת האהרונה של „השלח״ כי הו״צ חזו להם משאות שוא וחלום יפה בלבד. האמנם ברצונם לקרוא עתה גם לנו ל„חלום יפה״ שאינו אלא דברים בטלים?...

אחרי דברי היושב בראש ודברי ה׳ מרגלית נתנה הרשות עוד לארבעה „מדברים״ לדבר, והם כלם, מלבד בן־עמי, היו מן המצדדים בזכות הועד; וליתר הרשומים במספר המבקשים לחוות דעתם לא הורשה לדבר דבר, וכל אלה היו ממפלגת „הלאומיים״, אשר הפצו להשיב ביחוד לה׳ מרגלית על דבריו. לשוא ערכו רבים מחאה עזה נגד גזירת היושב בראש להפסיק פתאם את המו״מ ולבלי לתת לדבר גם לאלה הנרשמים מכבר, בעוד אשר באופן כזה הרשות בידו, לכל היותר, להגביל לכל „נואם״ זמן עשרה או חמשה רגעים. כל המהאות לא הועילו, ובאולם האספה קם שאון במשך זמן לא מעט. המתנגדים התמרמרו על התקיפים, האומרים לגזול מהם שלא בצדק את חופש הדבור.

וכאמת נחוץ היה כי יתבררו ויתלבנו הדברים; נחוץ היה לברר לפני הנאספים את השקפת מיסדי מחלקת החברה באודיסא מראשית הויתה. בפרוגרמא הראשונה של המיסדים כתוב לאמר: „המטרה העיקרית של המחלקה – ללמר את העברים לדבר בלשון רוסית, באופן שתהיה להם לשפה לאומית; להשיג את מטרתה זאת מוצאת המחלקה לטוב להשתמש ביחוד בחיים הדתיים של היהודים; והדרכים אשר תבחר לזה, אלה הם: א) להוציא בלשון רוסית ספרי־עזר ללמוד שפת עבר, דת־אל ותולדות היהודים; ב) לתרגם רוסית את ספרי התנ״ך וסדור־התפלות״ וכו׳. ועורכי הפרוגרמה לא הרגישו כלל עד כמה מכוער הדבר וכמה חלול־קדש יש בתכנית עבודתם, ועליהם היה אז לשמוע לקח בדבר הזה מפי המיניסטריום, אשר לא אשר את הסעיף בסדר התקנות הדורש להשתמש בחיים הדתיים להפצת לשון רוסית. ואת יסודות חברתם בארו אז המיסדים לאמר: „היהודים צריכים להתבולל כלה בעמים אשר בתוכם הם יושבים, ולהבדל מהם רק בדתם״ *). והנה יסוד השקפה כזו, שהיתה מובנה עוד במקצת בזמן ההוא, לפני ל״ד שנה, מונח בעיקרו במעשי המחלקה עד היום. כל השנים הרבות עכרו על מחלקה זו כיום אחד, ואותות הזמן החרש לא נכר בה אף במשהו. בעוד אשר החברה הפטרבורגית מתעוררת לפעמים להכיר את תביעות הזמן, רואים אנו כי המחלקה באודיסא לא תנוד ולא תזוז ממקומה הראשון כחוט השערה. זקני המחלקה וראשיה ישנו שנת חוני המעגל, ובהגיע פתאם לאזניהם קולות זרים הדורשים תקונים בחנוך ילדינו, התחלחלו מאד כאלו באו פריצים לחלל את ה„השכלה״ ולעקור את הכל. ה׳ מרגלית לא בוש לשאול שאלה תמימה: מה זה רוח לאומי עברי? לו טרח להתבונן מקרוב אל בתי הספר הנמצאים תחת חסותה של החברה ולהכיר את הרוח השורר שם, אז אולי אח־ת דבר. עברית בעברית— האמנם ידמה ה׳ מרגלית בתמים כי זוהי כל מגמת הלאומיים? ילמדו הילדים והילדות בבתי הספר את שפת אבותם בשטה זו או אהרת, אבל ילמדו במשך זמן מספיק ומפי מורים היודעים ואוהבים את מלאכתם. והחלום היפה של חו״צ בנוגע לביה״ס ביפו, מה ענינו לכאן? האמנם לא חלי ולא מרגיש ה׳ מרגלית עד כמה לא נאה ולא כשר להתפתל ולגלות פנים בדברי חברו שלא כהלכה ולעוות את רעיון אהרים באופן זר?

כאלה וכאלה חפצו ה„מתנגדים״ להגיד ולבאר את טעמם ונמוקם אך בחוזק יד השתיקו אותם ולא נתנום לפרש את דעתם.

ואחרי אשור החשבון ע״י רוב לא גדול נגשו אל הבהירות. דרוש היה לבחור ששה חברים להועד וקנדידט אחד. בשעה השלישית בלילה נודעו תוצאות הבחירות ע״י כדורים. רק ארבעה חברים נבחרו ברוב דעות (וויינשטיין, מרגלית, ד״ר גאלד וסאקער, כלם חברי הועד מקודם), והנשארים לא קבלו את הרוב הדרוש (ובחלק ה׳ גינצברג עלו כדורים לבנים 68 ושחורים 69). וביום 6 מאי היה המשך הבחירות, ואז נבחרו עוד שנים להועד (ד״ר זילבערברג וד״ר מריאשעם, ג״כ חברי הועד מקודם) ושני קנדידטים. השנים האחרונים, ה״ה בלומענפלד וראבינאוויטש, הם פנים חדשות בהועד, ואולם בכל אופן אינם גם הם מן המצדדים בזכות הרוח הלאומי. הראשון נודע למתנגד הרוח הזה,

*) עיי׳ „הדור״ גליון 22.

*) עי׳ המחברת „השקפה על מעשי המחלקה באודיסא של חברת מרבי השכלה בתוך היהודים ברוסיה במשך כ״ה שנות קיומה (1867-1892)״.

והשני הוא ממין הסוחרים בעלי־ההון, שאין להם עסק עם איזה „רוח" שיהיה.

וכה נצחו האראלים של ההשכלה את המצוקים של הציוניות, אשר דבריהם לא נשמעו ונבחריהם לא נבחרו. והידעתם מי הם ה„קנדי־דטים המסוכנים" החדשים, שהעמידו הציונים על הבחירה, וראשי הועד הישן ערכו נגדם את המלחמה בכל מאמצי כחם? „הציוני" גינצברג (אחד העם) ו„הציוני" דובנוב! אם לא ידע הקהל של חברת ההשכלה מי הוא „אחד העם", עוד מובן הדבר, הן כותב זה בלשון „זרה" שאין מלאכי השרת כאלה נזקקין לה. אבל איך תכנו את „המשכילים" שאינם יודעים מה טיבו של דובנוב, הכותב זה עשרים שנה „רוסית", בלשון שעיקר מטרת החברה להפיצה בישראל?...

ובכן לא זכו אחד העם ודובנוב לעלות לגדולה, ותחתיהם באו בלומענפלד וראבינאָוויטש. ואולם לשוא יתכנס הועד בתוך קליפתו: הרחבה מאד לפי דעתו וצרה באמת, לשוא יתאמץ לסתום את כל החורים והסדקים בלשכתו לבלי יכנס לתוכו ה„רוח" החדש; לשוא יעיז להוציא מתוך הקהל שלו חברים נכבדים, שאינם לפי רוחו וטעמו (כאשר עשה להברים־העוזרים לילענבלום ובן־עמי) — כל עמלו לריק. אין הועד שליט לכלוא את „הרוח": היהודי החדש הולך!

ב ר ק.

* * *

אֵין זֶה כִּי צָדְנִי בְּקִסְמָיו הַחֲלוֹם:
מַה זַּכּוּ, מַה עָמְקוּ, מַה שָּׁפְרוּ שְׁמֵי רוֹם!
הַחַמָּה צוֹחֶקֶת וְצַחֲקָהּ אוֹר רַךְ
מִתְרוֹצֵץ עַל גַּלֵּי הַנַּחַל הַזַּךְ,
הַמִּתְרַצְּצִים בִּמְשׁוּבָה וְקוֹרְאִים לָרִיב,
וְאוֹבְדִים וּנְמוֹגִים בְּמֶרְחַב־הַזִּו.

הַחַמָּה צוֹחֶקֶת וְצַחֲקָהּ אוֹר פָּז
מִתְרַפֵּק עַל צִיצִים מַמְתִּיקֵי כָּל־רָז
בְּדַבַּר זָמִיר נֶחְמָד הַמְזַמֵּר וָרָן
אֲהָבִים בְּאָזְנֵי כָּל־פֶּרַח בַּגָּן,
הַהוֹלֵךְ בִּשְׁרִירוּת לְבָבוֹ, וּשְׁבִי
יִשְׁבֵּהוּ כָּל שׁוֹשָׁן כְּלִיל נֹעַם וּצְבִי.

הַחַמָּה צוֹחֶקֶת וְכָל אִילָן וּסְבַךְ
מִתְעַטֵּף בְּמַלְבּוּשׁ עָנֹג וָרַךְ,
מִתְנוֹצֵץ בַּעֲדָיֵי נִצָּנֵי־הַחֵן,
הַדּוֹמִים לְרִקְמוֹת שֶׁל לֹבֶן הַשֵּׁן,
שֶׁל אֹדֶם הַשַּׁחַר, שֶׁל תְּכֵלֶת הַגַּל,
שֶׁל רֶטֶט מַנְגִּינוֹת הַזָּמִיר מֵעַל.

הַחַמָּה צוֹחֶקֶת וּמֶרְחַב אֵין־חֹק
אָז יִרְחַב בִּי לִבִּי, לֵב עָנִי וָצֹק
לֵב קָפוּא בַּקֶּרַח, לֵב אָפֵל כַּבֹּר —
וָאָחוּשׁ וְהִנֵּה הוּא רוֹחֵף בָּאוֹר,
וְהִנֵּה הוּא נָמֹג מֵעֵדֶן וָהֹם —
הַאֵין זֶה רַק מִקְסַם תַּעְתּוּעֵי הַחֲלוֹם?...

בערן. י"ל ברוכוביץ.

גדליהו.

תמונה

מאת יהודה שטיינבערג.

אעפ"י שגדליהו התפרנס רק בדוחק מן המלמדות היבשה, אעפ"י שכל ימיו היה לו מיחוש ואשתו היתה חולנית ו„טפליו" שלו היו כואבים, זה בשניו וזה בעיניו וזה בחטטיו, אעפ"י שבימות החורף לא היו החלונות השבורים שבביתו הנמוך עומדים בפני הרוח והשלג, ובימות הגשמים לא היה גגו הפרוץ מגין עליו מפני הדלף שהיה טורדו ביום על שלחנו ובלילה על משכבו, אעפ"י שלא בכל יום היה גדליהו וביתו יכולים לקיים מצות עשה שבתורה: „בערב תאכלו בשר ובבקר תשבעו להם" ובמדה יותר מרובה היו הימים שגם לחם יבש וארוחת ירק לא מצא כדי שובע — בכ"ז אלו סר אליו מלאך המות ואמר לו: „פלוני גדליהו בן פלונית שרה! אין עדיין שליטה לי עליך, כי לא בא עוד יומך; ואולם אם חפץ אתה ברצון טוב, יכול אני לגאל אותך מחייך המרים! בוא ואקח את נשמתך בנשיקה!" — אלו היה מדבר אליו מלאך המות כך, אז היה יורק לו בפניו וגוער בו: „ריקה! אם אין לך שליטה עלי, ברח איפוא מפני, פן אזכיר עליך שם שמים ונשרפת בהבל פי!"

הן אמת, יודע הוא ש„טוב מאד" — זהו המות, ושיש שם גן עדן, ושהעולם הזה אינו אלא פרוזדור לעולם הבא; אמת, כי „מאד" זה המות; אבל למה זה „מאד"? וכי „טוב" לבד אין די?

טובה גדולה עשה הקב"ה, לפי דעתו, עם כל בריותיו, שנתן להם את החיים; ועוד חבה יתירה הראה ל„עם ישראל" שלו שעמד וצוה להם גם תרי"ג מצוות, בכדי שיזכה אותם בשכר טוב; באלו בלעדי זה לא היינו מקיימים את המצוות. כאלו לא היינו מניחים תפילין ולא היינו מתפללים! לא היינו שומרים את השבת בלא צווי! הכי יש תענוג בעולם יותר גדול מקיום המצוות? ממרור בפסח? מתענית יום הכפורים? מתורה ותפלה? — אומרים, שהרשעים הם בעלי תאוה ר"ל. ואולם הוא אינו יכול להבין, אם באמת בעלי תאוה הם, איך זה יכולים הם לעצור בנפשם, לבלתי קיים את המצוות הטובות הנעימות המשמחות את הלב ומרחיבות דעתו של אדם? שוטים הם! שוטים אמללים! לא די שאין להם חלק לעוה"ב. אלא גם מן העוה"ז אינם נהנים כל צרכם...

הוא בעצמו — אין לו מה להתאונן על חייו: אמנם יש שהוא נאנח בלי כל סבה קרובה לזה.. אבל בתוך כדי אנחתו הוא מתבייש בפני עצמו ואז הוא גוער בנפשו: „שוטה מה נאנחת?! הנחלי אפרסמון חסרים לך?! אם כתר מלוכה אין לך?!"

וכשהוא מתחיל אז לבדוק את ימי חייו, אז הוא מוצא את גערתו בנפשו צודקת במאד. הוא מונה את ימי חייו לימות השבוע: ביום הראשון והשני בשבוע הרי הוא מקבל נחת עוד מתענוגה של שבת שעברה. מיום החמישי ואילך כבר הוא חש את זיוה של שבת הבאה, וכבר הוא מתפרנס מן המקור החדש הלז. נשאר לו בסך הכל שני ימים של חול, וכי מה הם שני ימים בשבוע, אלו גם היו ח"ו ימי רעב ממש?

אמנם היו עתים בימי חרפו, שהיום החמישי בשבוע היה גורם לו צער גדול, פחד ודאגה מחרידה. כשהיתה עולה על לבבו השאלה „מאין אקח לשבת?" היה חש ממש צערו של גיהנום. עוד מיום הראשון לשבוע היה חרד ודואג, שמא לא ימצא ספוקו לכלכלת השבת! ופחדו זה היה מבלבל אותו לפעמים גם בשעת התפלה. אבל עתה כבר הזקין ויחכם. יודע הוא שהפחד־פחד שוא, נאה לילדים חסרי דעת..

כי באמת לאמתה מזונותיו של אדם קצובים לו עוד מטרם צאתו לאויר העולם! ולא עוד אלא שאפילו דאגותיו ויסוריו מנוים וספורים לו מראש־מקדם בגזרת עילת העילות וסבת כל הסבות; אבל ה„פרנסה" להוד וה„דאגה"—להוד. הוא צריך ללכת בכל יום חמישי ל„בהע"ב" שלו לבקש „שכר־בטלה", מפני שכן קצוב לו מראש... ואם הלז אינו נותן— אין מה להצטער או לכעס עליו: כך גזרה סבות הסבות, שהוא לא יתן, שאלך אל אחר, אל השלישי והרביעי. ואם גם הם לא יתנו—זהו סימן שצריך לדאג מעט... ושצריכה זוגתו לכרכם את פניה ולבקש גם בפעם השביעית מאת חנה הקמחנית, שתתחסד עמה עוד הפעם בהקפה... כל אלה הם יסורים, דאגות.. אבל עם ה„שבת" אין ליסורים ההם כל ענין.. לשבת יהיה אי"ה להם מישנה בשר ויין לקידוש ואולי גם „דגים", אם כך גזרה ההשגחה העליונה. אמנם, אין לכחד, שהיסורים אינם חביבין... ובפרט לשמוע תלונותיהם של בעה"ב עליו ועל תלמידיו בעת שאין בידם לשלם שכר למוד, או לשמוע טענות זוגתו וקללותיה עד שתראה את הקמח בעריבה — אבל משום חכי? משום מלתא זוטרתא כזו פסלת לכלא? מי בער ולא יאות לקבל על עצמו מעט יסורים, מעט דאגות לשעה, בשכר עונג ונחת רוח של שבת. אחרי שאתה יודע בברור שהדאגות הן רק דאגות בעלמא והכל יהיה כמו שצריך להיות?...

גם המיחוש שלו ומחלת אשתו ומחלת בניו לא יפחידוהו עוד: הוא יודע ומכיר כי כל אלה הם רק יסורים. מיסורים אין לו רשות לברוח, אבל בעיקר הדבר החיים קצובים לאדם מראש.

והוא מתפלל שלש פעמים ביום ברגש, ופעמים שהוא בוכה בברכת „רפאנו", ומתחנן בכונה עצומה על הפרנסה בברכת „אב הרחמן", אעפ"י שהוא יודע שכבר חתכו לו את הכל משמים, ואין ביד איש לשנות את אשר כבר נגזר... ופעם אחת נתגלגל לידו איזה ספר שעוסק בשאלת „הידיעה והבחירה", והתפלא אז על עצם השאלה, שאינה שאלה כלל, לפי דעתו: „אמת שידיעת הבורא ב"ה מקפת את כל הזמנים ומחייבת את כל הפעולות, שתהיינה רק כמו שידעם הוא ב"ה מהאש — אבל מי זה לא ידע, שיש בלב האדם „יצר טוב ויצר הרע", ושהוא עושה טוב או רע בבחירה חפשית? אמת, שהענין הזה הוא נפלא, אבל הן הן גבורותיו, הן הן נפלאותיו! וכי בריאת שמים וארץ אינה פלא? ידיעה בלא בחירה או בחירה בלא ידיעה — הלא יכול להיות גם אצל אדם — פשוט!... והלא חולין היה הדבר, אלמלי היתה כזאת גם אצל הבורא ב"ה!"....

יש שהוא מסתכל בדרכי הבורא עם ברואיו, ולבו ימלא שמחה של השתוממות: „לי נהוין, למשל, מספר פרוטות להסתפר לכבוד השבת... ואני הולך אל זוסיה הסנדלר, ותובע ממנו ע"ח שכר למוד. זוסיה זה נותן לי הצי רובל מן הכסף שלקח מאכר אחד, שבא לפדות מנעליו. האכר לקח את הכסף מיעקיל הטוחן שמכר לו את חטיו. האכר זרע והרש וקצר ודש עד שמצא הטים. ואלו היה מתאחר אחד מאלה אפילו שעה אחת, אז לא הייתי יכול אני גדליהו להסתפר לכבוד השבת... נמצא שכל העולם טורחים ועמלים בשבילי..."

ואז היה חש איזו התרוממות משונה והכרת ערך נעלה, עד שהיה מתבושש בעצמו מפני ערכו הרם. אבל כשהעמיק לחשוב ומצא שכן הוא הדבר אצל כל איש, ושגם זוסיה הסנדלר יכול לאמר, כי לא נברא גדליהו מלמד אלא להנאתו, ללמד את בנו תורה — היה מתמלא השתוממות רבה, ונתן שבה לעילת כל העילות שברא עולמות אין מספר באופן שיהיה כל אחד מן העולמות תכלית לכלם ושכלם ישמשו את כל אחד...

יש שזוגתו מצערת אותו בתביעותיה המריות ומנסרת את מוחו: „יענטא שלנו כבר הגיעה לשנות בגרות!.. הילדים עירומים ויחפים!".. ועוד כאלה; וגם אמנם מומחה זוגתו לדבר: היא מתנפלת עליו בחריצות רבה, עד שלא יספיק לו הזמן לתת חשבון לנפשו ולזכור שכל אלה הם מן הדברים שצריכים להיות כך בגזרה קדומה, ואין כל אופן לשנותם אם לא ישתנו מעצמם, ושאם כן אין מה לדאג עליהם.

ואז אמנם הוא חש בצערו של ביתו, אבל לא לעת רבה. לדאגות והרגשת צער בכלל לא תספיק לו עתו: הוא נמצא תמיד במצב של איש מחכה וממתין: מחג הפסח ועד שבועות — אלו הם ימים שנבראו רק לתת רֶוַח בין שני חגים גדולים כאלה; ובאמת האם יכולים שני הגים כאלה לחול סמוכים בלי כל הפסקה?

משבועות עד י"ז בתמוז — הפסקה. צריך אדם מישראל להמתין מעט.

מי"ז בתמוז עד אחר „תשעה באב" — זמן אבלות לשם מצוה. אמנם יש בזה מעט צער, אבל גם בצער יש מין תענוג... ומיד כשקדשת את הלבנה במוצאי ליל תשעה באב, אתה חש בקרבך רוח חדש, איזו הארה ממרום.. ממש כאלו צרו עליך אויבים זמן רב, ואתה כבשת אותם לעבדים... ואתה מפסיק את תעניתך ואוכל בתיאבון ממש.—

ומאז הרי הוא בהמתנה עד ראש השנה. הן אמנם מר"ח אלול ואילך מתחילה אימת הדין... אבל באמת לאמתה יודע הוא, שסוף כל סוף ימחול השי"ת לעונות ישראל, ובלי ספק כבר גזרה ע"ז ההשגחה מראש שימחלו עונות עם ישראל... ואך ירא הוא את יום הדין, משום שצריך אדם מישראל לירוא ומשום שכך כתוב בספרים הקדושים. ואחרי כן מתחיל הודש שכלו עונג, ממש מעין עוה"ב. אלו הרשעים, יחשוב גדליהו תמיד, שבהפקירא ניחא להו — היכולים הם לשער את הענג הצפון בימים החפשים שבין יוה"כ לסכות? ימים שאין השטן שולט בהם ושהם חפשים מחשבון עונות... חפשים מכל. ימים שאינם ימי חג, אבל גם ימי חול אינם.. או היכולים הם לשער את הרוחה, שאדם חש בשבתו בתוך הסכה הקטנה, הסוככת עליך ומסתרת את כלך, ואתה יושב בה בקומה זקופה, וחש אותה על כל אבריך! היודעים הם את טעם הנאת המישוש, שאדם נהנה במיששו בזהירות באתרוג ובנטלו את הלולב במלוא כף ידו?

ומסכות עד חנוכה — הכי רבים הם הימים?.. ומחנוכה נשאר לו רק להמתין עד פרשת שקלים. מאז כבר יתן הפסח את ריחו.

וכן סובבות השנים שנה אחר שנה, עד שכל החיים הם אצלו כעין חג אחד ארוך באיזו הפסקות קטנות באמצע.

אך טפה מרה אחת הוא טועם בחייו: זוכר הוא את יום המות ושמחתו תתערבב וכל נחת רוחו תתעופף ממנו. האף אמנם איננו ירא את הגיהנום, אחרי שהעונשים שם אינם ע"ד הנקמה, כי אם לטובת האדם, לשם זכוך החלאה שבנשמה; ומי זה שוטה שיירא מפני דבר שהוא לטובתו?! הוא יודע גם שבגן עדן צפון שכר רב ליהודיו של „רבש"ע" ושכל התענונים הגשמיים הם רק ניצוץ אחד מאותו התענוג הנצחי המוכן לנשמות בעוה"ב — הוא יודע ש„טוב מאד זה המות"— אבל בכ"ז יפול עליו לבו, בזכרו ב„מות" הלז, וברוחו תתעורר שאלה קשה המנקרת במוחו ובנפשו: למה זה „מאד"? וכי אין די טוב גם בלי „מאד"?! למה זה ברא אלהים הטוב והמטיב, אשר לא יגירהו רע — למה זה ברא את החיים באופן כזה? וכי מה היה איכפת לו, אלו היה נותן להם לבני האדם את החיים הטובים האלה במתנה שלא ע"מ להחזירו?... המות הזה — למה הוא?

והוא יודע היטב את כל התשובות שיש להשיב ע"ז; ולא עוד אלא שהוא יודע ג"כ כמה מן הסכלות והפעוטות יש בשאלה הזאת וכי הדבר אינו יכול להיות באופן אחר; וגם יודע הוא, שעון המור הוא להקשות קושיות על רבש"ע ולחקור בהני כבשי דרחמנא — יודע הוא כ"ז, ולכן איננו מוציא את מחשבותיו והרהוריו מפיו — אבל השאלה עומדת במקומה כבושה בלב ומנקרת במוח: "טוב מאד"... אבל למה זה "מאד"? וכי אין די טוב גם בלי "מאד"?

פיליטון.

הגיטו החדש.

בדור החולף, שהיה תקופת המעבר בחיי אחינו שבמערב, קמו להם כמה חוזים בעלי כשרון, אשר ציירו את חיי היהודים ברחוב הגיטו, בשעה שרחוב זה היה מתעתד להחרב ולהבטל מן העולם. בפעולתם זו בראו מין ספרות פיוטית מיוחדה, אשר זמן מה היתה הביבה על הקוראים, היא "הספרות של הגיטו", העשירה בכמה ספורים וחזיונות מחיי אחינו בגרמניה, ביהם, גליציה, רוסיה פולוניה, דניה ואנגליה, אין כוונתי לחקור הפעם, עד כמה עולה כשרונו של כל מספר ומספר ממין זה, ואולם בדרך כלל עלינו להחליט כי גם המעולים והמשובחים שבסופרים האלה (קומפרט. ברנשטין, אוירבאך) נכשלו בזה, שתמונותיהם הן רוחניות ואידיאליות יותר מדי וטפוסיהם אינם כלל בני בשר ודם, אלא יצירות דמיוניות מרחפות באויר. ביחוד אנחנו מוצאים מדה זו בסופר האחרון מבית המדריש הזה (קארל עמיל פרנצוז). — ואולם איך שיהיה — כאמור אין המחקר במקצוע הספרותי הזה המכוון בדברי אלה —, הנה אין ספק, כי "העולם" הזה עבר ובטל כבר בארצות מערב אירופא, ובפרט בגרמניה. הקיבוצים הגדולים של היהודים אינם דומים כל עיקר אל הגיטו של התקופה הקדומה, אשר יסודו היא העדה הקטנה ואנשיה שאינם טרודים כל כך בעסקיהם המרובים וגם שומרים את חקי היהדות. ואולם לרגלי המאורעות בשנים האחרונות בטלו הקהלות הקטנות והיהודים מתקבצים אל מרכזי העבודה והמסחר, החיים המדיניים והחברתיים.

ואולם כל החושב, כי עתה אין להיהודים בגרמניה שום טפוס מיוחד ובטלים הם בהחיים הכלליים של עם גרמניה, אינו אלא טועה. בימינו אלה יש לנו גיטו חדש, אלא שעוד לא קם חוזה בעל כשרון, אשר ידע להמציא לנו ציור אמתי של החיים האלה, אף כי עשירים הם בגוונים שונים ומרובים, בטפוסים מושכים את הלב ומעסקים אותנו. למשל: חיי היהודי העשיר במסבת ביתו, בניו ובנותיו. הגביר המופלג, "יועץ סתרי המסחר", עסקן גדול ורודף אחר הכבוד וההידור. הוא אדם לא מלומד, שפתו, אשר לא ידע לדבר בה כהוגן, תענה בפניו כי מעולם לא העביד את מוחו בחקר ענינים רוחניים, לא דרש במופלא ממנו, מה לפנים ומה לאחור, מה למעלה ומה למטה. עומד הוא במקום גדולים, אבל אין לו התרבות הראויה כדי לכלכל דבריו במשפט. שיחתו היא גאוה מעורבת בשפלות, יהירות עם הכנעה. יודע הוא כי העושר הוא דבר עצום והכל כורעים ומשתחוים לפניו, אבל יחוש בנפשו, כי הכל נקנה בכסף, זולת טוב טעם ודעת, והחכם המסכן שבא להחניף לו בשעת דחקו יבוז לו בלבו. דומה לזה הוא גם הטפוס של אשתו "הגבירה", אלא שהיא יש לה מטבעה — טבע הנשים — מעט טעם, מעט פינוק ורוך. כבר יש לה יחוס עם הספרות. אין לך עשיר יהודי, אשר לא יהיו סופרים ומשוררים, שרים ושרות בני ביתו. אלו הם "תכשיטין" של ה"סלון" המפואר, נקנים בכסף ובשוה כסף, כלומר בהלואות של גמילות חסד, במאכלים טובים וביינות מפוארים. הגבירה היא "עזר כנגד" של הבנקיר היהודי, איהו בדידיה ואיהא בדידה. הוא מכניס הרבה במשפט ושלא במשפט, והיא מוציאה הרבה, כדי לפאר את הבית. הוצאותיה המרובות הן סלם לכבודו כהכנסותיו הרבות. על ידי העושר בלבד לא יזכה איש לגדולה, לתאר "יועץ סתר המסחר", בני הזווג הזה הם מעולם אחר לגמרי. הם יודעים את מעלת העושר, אבל אינם יודעים באיזה אופן יצבר ויאסף. מפזרים הרבה ורודפים אחרי העונג, ואפילו אם יעסקו באיזה מקצוע למודי, הנה כל תנועה ותנועה של גום מכרזת: אנו, תודות לאל, אין אנו צריכים ליהנות מזה; ההכמה אינה אומנותנו, אין אנו כאותם העניים הלומדים כדי למצוא בחכמתם פת להם. הבנות מפונקות ביותר, בקיאות בכל מיני ספורט, נגררות אחרי הספרות הדיקדנטית, אבל זה לא ימנע אותן מלבקש "שרוך הגון". אם יש עוד ניצוץ של יהדות במשפחה הזאת, הנה ה"אידיאל" שלה הוא הפרופיסור שלא מן המנין (יהודי), ואם התקדמה יותר בהשכלתה, הנה יבקשו קרבת פקיד בחיל המלך, אשר חובותיו המרובות הביאוהו לאחת משתי אלה: אם לצוות לביתו ולהחנק או לקחת בת יהודי עם נדוניא עצומה. והוא בוחר בהרע במעוטו.— — —

ואמנם זהו רק דוגמא של הטפוסים האלה. עשירים גם החיים בכתות הבינוניות של היהודים בתמונות מיוחדות. פה נראה על פי הרוב את היהודי של הגיטו, אשר שנה את מלבושיו אבל לא את טבעו. היהודי הבינוני ימצא בכלל חן בעינינו יותר מאחיו העשיר. הראשון עסוק בעבודה לשם מטרה מוסרית: חפץ הוא לפרנס את ביתו בכבוד, דואג הוא לחנוך בניו ובנותיו, להשיא את האחרונות לאנשים מהוגנים. החסרון שבו הוא האידיאליות הנפרזה, שיש בה הרבה מן הרדיפה אחרי הכבוד המדומה. בכל האופנים חפץ הוא שיהיו בניו מלומדים, בין שהם מסוגלים לכך ובין שאינם מסוגלים לכך; את בנותיו חפץ הוא להשיא דוקא לרוקטורים, ולפעמים יעמוס על עצמו משא כבד יותר מכפי כחו, כדי "להרבות כבוד ביתו". זהו טפוס של אביו או של זקנו ברחוב הגיטו, אשר השתדל, כי יהיו כל בניו לומדים מופלגים וחתניו לוקחי בנותיו רבנים; אלא שבמקום הלומדים והרבנים באו הדוקטורים, הרופאים והאדבוקטים. במקום החתנים הסמוכים על שלחן חותניהם באו התלמידים הצעירים, אשר יחיו על חשבון "חותניהם לעתיד". היהודי אשר לא תשיג ידו לקחת לבתו דוקטור מן המוכן, ויקח לו כזה "בפרעון קימעא קימעא".— אל הכתה הזאת יחשבו גם רוב היהודים הנספחים אל הספרות העתית. בכלל הוא חזון מרבה דאגה לעתיד לראות את המספר העצום של "הפרוליטריאט המלומד" בין היהודים בגרמניה, ואין ספק, כי אחרית לא טובה נשקפה מזה.

הטפוסים העברים הללו לא קנו להם עוד מקום בספרות החזיונות, ורק כפעם בפעם יצר לו אחד הסופרים ציור דמיון כדי לקלס בהיהודים ולהבאיש את ריחם בעיני העם. שוב מעשה ביהודי מלוה ברבית, ושוב מעשה ביהודי מלוה ברבית! בכלל אין הציורים האלה נכנסים כל עיקר בגדר ספרות החזיונות, אלא הם מין כתבי פלסתר. ואולם אין ספק בדבר, כי חומר רב ועצום מונח לפנינו. ולסופר בעל כשרון חוזים היה מספיק לכמה ספורים וחזיונות וחקירות פסיכולוגיות. החומר הזה מחכה לקראת צר צורה, אשר ישתמש בו כראוי. לפני שש שנים בערך אמרתי להשתמש בו בפנים אחרים, היינו להמציא לאחינו ציור קולטורי של החיים החברתיים הנוהגים בין הכתות הסוציאליות השונות של היהודים בגרמניה. מובן מאליו, כי לא עלה על לבי לומר שירה חדשה בנוסח השגור בינינו, נוסח "מה יפית", אלא לספר הדברים כהויתם, בלי כחל ושרק, כי ישמחו שונאינו על זה — לדעתי אין מן הראוי לשום אל זה לב. שונאינו אינם מחכים כלל עד שנודה בעצמנו על מגרעותינו, וסוף סוף נחוץ למשמש באצבע על הפצע המתרחב והולך. מסבה זו לא נרתעתי לאחורי, כאשר הביאו עלי קהלה רבה וגערו בי: מה אתה עושה? אנטישמיות אתה אומר להביא עלינו? פחם לגחלים אתה מוסיף? ובעת ההיא נואלו אחינו בגרמניה להאמין, כי כבר בא קץ האנטישמיות, ואם לא נפיח בה אנו, סופה להיות כבה מאליה.

ואולם באותו הזמן קם בברלין חוזה צעיר מבני ישראל, אשר הכיר בטיב החיים החברתיים והקולטוריים של אחינו, הוא הסופר גיאורג הירשפלד, אשר יצר בימים ההם את החזיון "האמות". נבוני דבר חזו לו עתירות טובות על פי הציור ההוא. גיאורג הירשפלד הסתכל בסקירה נאמנה בטבע אחינו ובארחות חייהם, אף הבחין את המגרעות שבהם, או יותר נכון: את ההתפתחות שאינה טבעית. כל זה אמר להעביר לפנינו בציורים על במת התיאטרון, ולהחוזה הצעיר הזה די כשרון לראות את העובדות כהויתן ולמסרן בדייקנות גדולה. את כשרונו זה הראה ביחוד בחזיונו שברא אחר כן מעולם היהודים: "אגנים יורדן". בדרמה זו נמצא לא רק את המציאות, את החיים הנהוגים בכת הבינונים על פי האמת, אלא גם הסתכלות נפש של חוזה, הבנת הטרגידיה שבמאורעות האלה. חיי המשפחה נפגמו הרבה בין היהודים בזמן הזה, ואולם קצת נשאר להם עוד מרגש המשפחה של התקופה הקדומה: הם חסים הרבה על כבוד משפחתם וסובלים הרבה בדומיה לטובת בניהם אחריהם. כמה גוונים שאינם עולים יפה אינם נפרדים רק משום הבנים, שלא יהא זה עכוב בחנוכם ובהתקדמותם האיקו-

גומות. זוהי הטרגידיה בחיים האלה. אותה הבין גיאורג הירשפלד על אמתתה. במסבה העברית הזאת, אשר העביר גיאורג הירשפלד לפנינו, נראה את הסוחר העברי מכת הבינונים, ארחות חייו, שמחתו ויגונו, תקותו ודאגותיו, תרבות ביתו ויחוסו לבני משפחתו. כאמור, אין זה טפוס היהודי של הגיטו, אין בו אפילו ריח של „יראת שמים", אין בו כלום מלשכת הקהל, מעניני בית הכנסת, מחיי העדה; ועם כל זה נכיר בו שהוא טפוס עברי. במסבה זו נמצא לרוב את חיי האשה בתור מרכז הטרגידיה. גם זה נשאר לאחינו מחייהם הקודמים בהגיטו: לבקש בכל מאורע ומאורע שבחייהם את ה„תכלית", ובפרט בנשואי בנותיהם. אדם בינוני, אשר אין הספק בידו להרבות נדה לכהו, משתדל להשיאה לסוחר הגון, אפילו שאיננו משכיל ביותר; העיקר הוא הפרנסה. גם אגנים יורדן נשאית באופן כזה. היא אינה מלומדת ביותר ואינה משכלת, אבל יש לה לב רגש וטבעה הוא רך וענוג. בעלה הוא איש מגושם, אין לו השכלה כל עיקר, אבל מתהדר הוא ביפיו ובתאר פניו ועושה את שפמו בכל עת. תיכף אחרי הנשואין ינהיג מרות בתוך ביתו. ואבי אגנים ירד מנכסיו אחרי נשואי בתו ופשט את רגלו לנושיו. מאז יתגאה חותנו עליו ויבוז לו בלבו; את אשתו יזהיר מלבקר בית אביה, „כי אין כבוד במשפחה כזו". עסקיו מצליחים בימים הראשונים. אז יחל ללכת אחרי שרירות לבו ולתור אחרי עיניו. אמנם אין האיש הזה נבל ובליעל, רק קל דעת ואוהב את עצמו מכל דבר. אגנים יורדן סובלת כל זה בדומיה; חסה היא על כבוד משפחתה ושוקדת על שני בניה אשר ילדה לבעלה המגושם. בחשאי מתגנבת העלובה לבקר בבית אביה העני ולשפוך שיחתה בחיקו; רוב תוגתה ועמלה היא מסתרת בחובה. פעם אחת לא יכלה עוד נשוא את רוב תנואות בעלה ומרי שיחו ותברח לבית אביה, ואולם כאשר באו להגיד לה, כי בנה הצעיר הוא חולה וצריך לה, מהרה לשוב לבית בעלה ולהתענות תחת ידו. ככה עברו עליה רוב ימיה, ובלי עת קמטה והלבינו שערותיה. קרבנה הביא תועלת, כי יכלה לשקוד על חנוך בניה, אשר באמת גדלו והצליחו. הראשון היה לסוחר חרוץ, אשר קבל עסקי אביו, שבימים האחרונים ירדו מעט, והשני לקומפוזיטור בעל כשרון מרובה. זהו באמת טפוס מחיי היהודים בגרמניה!

ציורו של גיאורג הירשפלד איננו דרמה על צד האמת, שהרי אין בו ספור המעשה, אלא טבלאות של ציורים. עם כל זה משך עליו את עיני המבינים והמרגישים. המחזות האלה מחיי היהודים הבינונים היו חדשים להסופרים ואפילו לאחינו מהכתות העליונות. הטרגידיה של האשה העבריה תפשה את לב הבאים לראות. גם הלעג והקלס המעורב בציור זה, ביחוד בשיחות היהודים בינם לבין עצמם, לא עשה רושם רע, יען כי אז השפיעה הפיקנטריה הנמצאה בכל דבר זר ובלתי רגיל על השומעים. ובהיות כי נחשבים אלה להעשירים והכתות המעולות, לכן התענגו מצדם על הלעג הזה, שהרי לא בהם פגע החוזה.

גיאורג הירשפלד נסה בימים האחרונים את כחו בחזיון חדש מחיי היהודים: „ג ו ל ד נ ר ה צ ע י ר". הציור הזה היה קברת כבודו בתור חוזה. החזיון החדש לא מצא חן בעיני הבאים לראות, והבקרת — מה שנוכל לסמן בברלין בשם „בקרת" — הניחה בו בכל חמתה. אז זכרו להירשפלד גם את עונו מכבר, כי על צד האמת הוא מלגלג ביהודים . . . לפי דעת המבקרים לא תהיה לו עוד תקומה. אמנם נבואתם לא גרמה עוד הפסד לאיש בעל כשרון באמת.

אמת היא, כי בתור דרמה לא יקח החזיון הזה את לבנו, ואולם ציור קולטורי נמצא בו מחיי היהודים. לדבר זה לא שם איש לב, כמובן. נושא ענין הספור הוא סופר יהודי, אחד מכת „הצעירים". יהדותו אינה במנהגי חייו, אלא ב ט ב ע ו, זוהי היהדות של היהודים בזמן הזה. מקום המעשה הוא עיר גדולה אחת בגרמניה — נקרא לה בשם ליפסיאה — שם נמצא סוחר עשיר מופלג (נוצרי) ושמו פ י ר ד י נ נ ד י נ ס ן, אדם משכיל ומלומד, קצת פייטן ולפי סברתו הוא פייטן אמתי. חוץ מזה הוא עסקן גדול בעניני העיר, אחד מנטורי קרתא וחבר לבית מועצות העיר, עומד בראש כמה מפעלים צבוריים, ובעתות הפנאי הוא כותב ספורים ושירים על פי „המהלך הישן". ולפרדיננד ינסן מ"ע מדיני אחר, אשר הפקיד עליו את רעו מנוער, את ליופולד גולדנר, הוא אביו של „גבור" חזיוננו. ביחוס העשיר הנוצרי אל רעהו החכם המסכן היהודי אין אנו רואים שום יהירות מצד הראשון, ומכש"כ איבה דתית, אלא חבה ורעות. ואולם גולדנר הצעיר (הוא בן שלשים שנה בזמן הספור) רודף אחרי ינסן בבקרת חרה וחריפה. גולדנר זה הוא מבקר במ"ע המוני, אשר העיקר בו הפרסום והסגנון הקשה, כדי להונות את הבריות הצמאות למשקה חריף כזה. הוא יבקר לא רק את ספוריו ושיריו של ינסן, אלא ישלח חצי מהתלותיו בו בעצמו, כמנהג הסופרים „הצעירים", אשר יתרה על חכמתם המרובה — היא חוצפתם הגדולה, ואשר לגאותם ורום עיניהם אין חקר. ויהי המעט בעיני גולדנר כל זה, ויקם ויפרסם גם מאמר במ"ע „העולם", קנין כספו של ינסן, ובו שפך עליו לעג וקלס בדברים קשים ובסגנון מכוער. זוהי „רוח עצמה" של הצעירים. כל זה לא ימנע את הסופר הצעיר, „בעל כשרון מרובה", להתנות אהבים עם בת העשיר ולהבזות את אביה בעיני הבת.— גולדנר יעיר בלבנו גועל נפש עם כל אידיאליו העצומים, ובעת שנראה את הליכותיו עם אנשים, לא נוכל להבליג ברוחנו, לבלתי לקרוא לו בשם הראוי לו: „חמור"!

בו ביום, אשר נתפרסם במ"ע „העולם" המאמר הקשה של גולדנר הצעיר, היתה בבית ינסן אסיפה של מפקחי התיאטרון החדש, אשר בראשם עמד העלוב. ולהם הוגש חזיון חדש בלי שם המחבר, אשר מצא חן בעיני כלם, וגם ינסן הסכים לקבל את החזיון ולהעמידהו ביום חנוכת התיאטר החדש. כי באמת היה ינסן נוח לבריות, ואם כי על פי שיטתו נגרר אחרי המהלך הישן לא חפץ לנעול דלת בפני חבור פיוטי על פי המהלך החדש. ואולם כאשר נודע לו, כי גולדנר הצעיר הוא המחבר המסתתר, ועוד סבב את פני הדברים לעשות את ינסן גם בעובדא זו ללעג ולקלס, מחה בכל כחו מלקבל את חזיונו של גולדנר שהתכבד בקלונו. על פי הדבר הזה נעשו העומדים בראש מוסד התיאטרון לשתי כתות, ולבסוף יכריע ינסן „התקיף" את הכף לרעת המחבר הצעיר. אז קצף הצעיר על המאורע הזה קצף גדול. בודאי לא היתה בזה אידיאליות יתירה מצד ינסן, ואולם „הצעירים", אשר כל האמצעים כשרים בעיניהם, בשעה שהם באים לנבל את אנשי חרמם, דורשים אידיאליות דוקא מאלו שכנגדם. ויהי אחרי אשר חנכו את התיאטרון החדש ברוב פאר והדר וכרו כרה גדולה לכבוד היום, בא גולדנר הצעיר לבייש את פני ינסן בחדודים ומהתלות, ואביו של גולדנר שמח על „גבורת" בנו שמחה גדולה, ועוד השתאה וקצף קצף גדול על רעו ינסן, יען כי לא נכנסו „דברים כבושים" אלה ללבו.

מובן מאליו, כי ספור כזה לא יקח לב בני אדם, וכלם ישאלו: מה כל החרדה הזאת? על חזיון אחד שלא נתקבל בתיאטרון זה — אם יש בו ענין חשוב יקבלוהו בתיאטרון אחר — ירעיש אדם עולם ומלואו, כאלו נחרבה הארץ, ואין אמת ואין משפט ואין יושר! ואולם זהו האיגואיסמוס הקיצוני הקשור בלב היהודים הצעירים, החדשים שבחדשים, כלומר הדיקדנטים. את זה נראה בכל הליכות גולדנר הצעיר, בשיחותיו אם אביו ואחותו (זו יותר תמצא חן בעינינו), בהשקפתו על מנהגי העולם ועל החיים, ביחוסו לחבריו, לאהובת נפשו בת ינסן, אשר לא בוש לדבר בו סרה באזני הנערה התמימה ולהשפיל כבודו, כאלו היה מעוט כשרון פיוטי עון גדול מנשוא. חזיונו — זהו מרכז עולמו, עליו ירגיז רפאים מקבריהם. כנראה לא עמד הירש־פלד בעצמו על הדבר, עד כמה מתאים ציורו אל המציאות, שהרי אלמלא זה לא היה מראה לגולדנר זה חבה יתרה.

הירשפלד הוא איש אוהב האמת ואיננו נושא פנים במשפטו. את חיי אחינו בגרמניה בזמן הזה מכיר הוא אל נכון וחודר להם בכשרון חוזים, אבל כפי הנראה, לא נתן את לבו לחקור באיזה אופן התפתחו הענינים ובאו לידי כך. כן הוא חסרון עצום ביצירותיו, כי חפץ הוא להבליע את היהדות בנעימות. הוא מעביר לפנינו טפוסים עברים, אבל „מפני דרכי השלום" הוא מוחק את סימניהם והרשימה שעל גבם. לאיזו תכלית יעשה כזה?

איך שיהיה, הגיטו החדש של אחינו בארצות המערב עודנו לפי שעה גיר חלק, מחכה לצייר בעל כשרון אשר ידע לערבב את הסממנים, כדי שיתן לנו ציור אמתי ונאמן של החיים האלה.

ד"ר שמעון ברנפלד.

רשימות שונות.

טילגרמא.

המחסור הגיע עד מרום קצו, מחלות הטיפוס של רעב והצינגא מתפשטות. נחוץ לתמוך את הרעבים עד ח' אוגוסט. הקופה ריקה. החישו עזרה.

אודיסא, מרגליות, דר. פינקעלשטיין.

מכתב אל העורך.

ב„הדור" גליון 18 נדפסו כדברים האלה: „יוסד נא ועד של מבינים אשר יבחנו את כל מורה חדש" וכו'; „מעין הדבר הזה עשה רב העדה ברוסטוב־דן למלמדים". הדברים האלה אינם מבוארים כל צרכם. כי לא ועד של בוחנים, כ"א ועד של קפת אגדת המלמדים נוסד בעירנו. ויען כי הועד ההדש הזה שנוסד בקרב עדתנו הוא, לפ"ד, הבסיס שבתורת החנוך, ויען כי דורשים רבים מערים שונות מטרידים אותנו במכתביהם לבאר את הדבר ההדש הזה, לכן הרשני נא, אדון נכבד, לבאר ע"י מכתבך העתי את משפט הנעשה.

למן העת אשר נקרעה עירנו מתחום המושב ותספח להבל ארין הדנים, ירד מצב החנוך הלאומי אצלנו עד הדיוטא התחתונה, וכאשר בא אלינו ד"ר אייזענשטאדט להיות לנו לרב, ויתבונן אל החנוך אשר בעדתנו, ויבן כי כל זמן שהמלמדים יהיו תלוים בדעת בעה"ב לקבל מהם את שכרם, ובעה"ב יהיו רשאים לבחור להם מלמדים כפי שכלם ותבונתם המה, אין תקוה לעשות דבר לטובת החנוך. ולכן החליט ליסד „ועד של אגודת המלמדים" אשר ההורים מחויבים לשלם את שכר למוד בניהם לקפת הועד, והמלמדים יקבלו שכרם מדי חדש בחדשו מקפת הועד; התלמידים נשלחים ללמוד אל מקום אשר יועיד להם הועד, כפי מדרגת התלמיד, והמלמדים מחויבים ללמוד כפי תכנית הועד ולשמוע רק בקול הועד.

ועתה בחוהמ"פ שעבר בבוא עת הבחינות, ראו כל משכילי עירנו עד כמה שנו פני החנוך לטוב במדה אשר לא שער איש מראש. התלמידים הצטינו בלמודיהם, בין בלמודי קדש ובין בלמודי חול עד להפליא.

מלבד זה הכין ד"ר אייזענשטאדט בלשכת ועד האגודה בית תפלה גדול לתלמידי האגודה. אל הבית הזה מחויבים לבוא בשבתות ובמועדים כל המורים עם תלמידיהם להתפלל, והרב דורש לפני הילדים אחרי קריאת התורה מדי שבת בשבתו, ואחרי כלות התפלה הוא קורא לפני המורים פרקים בהלכות החנוך.

זה משפט הדבר החדש אשר נעשה בעדתנו, ומן הראוי כי יקומו גם בערים אחרות לעשות כדבר הזה וכמתכנתו.

והנני וכו' א. דין.

Verlag „Achiasaf". — Herausgeber, verantwortlicher Redacteur u. Buchdrucker: Josef Fischer, Krakau.

עס איז הערויס פון דרוק

און צושיקט צו די אבאנענטען

אינהאלט:

א) מיט א טריט נעהנטער. — י. ל.

ב) דר. הערצל אין קאנסטאנטינאפאל.

ג) פאליטישע איבערזיכט. — י. ל.

ד) די דעלעגאציע פון חובבי ציון אין פאריז. — מ. מ.

ה) בריעף פון קאווקאז. — צבי כשדאי.

ו) יודישע שטעדט און שטעדטליך. — אמת.

ז) די יודישע וועלט.

ח) אלגעמיינע וועלט נייעס.

ט) דריי חופות. א מעשה. — ל. פרץ.

י) ערוואַרטונג. ערצעהלונג. — רחל ברכות.

יא) דרייפוסעס שריפטען. — N. N.

יב) גאנץ בעררישעוו. פעליעטאָן. — שלום עליכם.

אבאנאמענט פרייז: אין עסטעררייך־אונגארן: יעהרליך 12 קראָנען, האלב־יעהרליך 6 קראָנען, פיערטעליעהרליך 3 קראָנען. אין רוסלאַנד: גאנציעהרליך 6 רובל, האלביעהרליך 3 רובל, פיערטעליעהרליך 1.50. אין דייטשלאַנד יעהרליך 10 מארק, א"ץ ישראל: 12 פראנק אנדערע לענדער 15 פראנק, אמעריקא און ענגלאנד 10 שילינג.

Издательство Ахіасафъ, Варшава.

מי שיש לו למכור

„השלה" כרך ג'. III וכרך ה'. V.

יפנה אלינו ונשלם לו מחירו.

חברת אחיאסף.

ספורי מענדעלי מוכר ספרים

יצאו לאור

בהוצאה חדשה, מוגהים ומתוקנים בידי המחבר.

א) בסתר רעם. ב) לא נחת ביעקב. ג) שם ויפת בעגלה. ד) בימי רעש. ה) בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה. ו) הנשרפים. ז) בימים ההם.

מחיר הספר (עמודים VIII+222) א' רו"כ, בנ"ע 1.17 רו"כ.

כתובת המו"ל:

I. Х. Равницкому, Одесса. J. Ch. Rawnizky, Odessa.

„Знаменитые евреи мужчины и женщины въ исторіи культуры человѣчества", содержитъ въ себѣ біографіи и характеристики свыше 300 великихъ людей прошлаго и настоящаго на всѣхъ поприщахъ дѣятельности, соч. д-ра Адольфа Когута. Цѣна за всѣ 40 выпусковъ по подпискѣ 8 р., цѣна выпуска въ отдѣльной продажѣ 25 к.

Издательство „Ахіасафъ", Варшава.

КЛАУСНЕРЪ.

ДУХОВНЫЙ СІОНИЗМ
и его главный представитель.

Опытъ обстоятельнаго изложенія и характеристики сіонистской доктрины „Ахадъ-Гаама".

Цѣна 40 коп., съ перес. 46 коп. Сіонистскимъ кружкамъ значительная уступка.

Продается въ книжномъ магазинѣ Издательства „Ахіасафъ", Варшава.

ПАЛЕСТИНА

Ея настоящее и будущее.

Очеркъ положенія современной Палестины и существующихъ въ ней евр. колоній.

соч. **А. Г. Любарскаго**

Часть I: Введеніе. Географ. обзоръ Сиріи и Палестины. Населеніе. Политическое состояніе Сиріи. Источники эконом. благосостоянія.

Часть II: Общій обзоръ колонизація. Описаніе евр. колоній. Колоніи Самаріи и Саронской долины. Сѣвер. Галилея и ея колоніи. Заіорданье.

Цѣна книги (177 стр. 8°) 75 коп., съ пересылкой 85 коп.; въ переплетѣ 1 руб. съ пересылкой 1 руб 10 коп.

Издательство „АХІАСАФЪ" Варшава
Твердая 6 кв. 4.

С. ПЕНЪ

Четвертый всемірный

КОНГРЕСЪ СІОНИСТОВЪ

въ Лондонѣ 1900 г.

Полный отчетъ

Цѣна 40 к. съ пересылкой 48 к.

здательство „Ахіасафъ", Варшава.